

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Šárka Kodešová

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Bulharsko a roztržka Stalin – Tito

Šárka Kodešová

Bakalářská práce

2016

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Šárka Kodešová
Osobní číslo: H12667
Studijní program: B7310 Filologie
Studijní obory: Historie (dvouoborové)
Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové):
Bulharština
Název tématu: Bulharsko a roztržka Stalin Tito
Zadávající katedra: Ústav historických věd

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka na základě pramenů a sekundární literatury charakterizuje roli Bulharska v roztržce mezi Stalinem a Titem. Zmapuje průběh celého konfliktu, popíše jeho důsledky a zdůrazní, jaké byly postoje bulharské komunistické elity. Stručně popíše i důsledky této roztržky pro bulharskou společnost. Práce bude mít popisný a kompilativní charakter.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

ISUSOV, M. Stalin i Bulharsko. Sofie, 1991. [ISBN neuvedeno]

BULLOCK, A. Hitler a Stalin: paralelní životopisy. Plzeň, 1994. ISBN 80-85831-51-1.

MARIE, J. J. Stalin. Praha, 2011. ISBN 978-80-206-1211-3.

MONGILI, A. Stalin a sovětské impérium. Praha, 2008. ISBN 80-7309-350-2.

PELIKÁN, J. Jugoslávie a východní blok 1953 1958. Praha, 2011. ISBN 80-246-0186-9.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Michal Téra, Ph.D.**

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2015**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2014

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně od 30. 1. 2017.

V Pardubicích dne

Šárka Kodešová

Poděkování:

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Michalu Térovi, Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce, za jeho rady, tipy, vstřícný a přátelský přístup a odbornou pomoc při vypracování práce. Také bych chtěla poděkovat Mgr. Sevdelině Velevě za pomoc s překlady a své rodině a přátelům za podporu během vypracovávání práce.

Anotace:

Práce je věnována nastolení komunismu v Bulharsku a Jugoslávii a následné roztržce mezi Stalinem a Titem, která se stala významným konfliktem během Studené války. Roztržka mezi Stalinem a Titem měla velký vliv na vztahy Jugoslávie s ostatními zeměmi Východního bloku. Ve své práci se věnuji konkrétně bulharsko-jugoslávským vztahům, které se během roztržky v roce 1948 značně ochladily. Práce postihuje období druhé poloviny 50. let 20. století na území východní Evropy.

Klíčová slova: Komunismus, Tito, Stalin, roztržka

Title:

Bulgaria and Tito-Stalin split

Annotation:

This bachelor thesis is dedicated to the establishment of the communism in Bulgaria and Jugoslavia and to following rupture between Stalin and Tito, which became to the significant conflict during the Cold war. The rupture between Stalin and Tito had the big influence to the relationship of Jugoslavia with the other countries of the Eastern bloc. I deal specifically with the relation of Bulgaria and Jugoslavia in my bachelor thesis, which were cooled during the rupture in the year 1948. It affects the period of second half of the 50s in 20th century in Eastern Europe.

Keywords: Communism, Tito, Stalin, split

Име:

България и разрив между Сталин и Тито

Анотация:

Работата разглежда установява нето на комунистическия режим в България и Югославия и последвалия разрив между Сталин и Тито, който се превръща в значителен конфликт по време на Студената война. Разривът между Сталин и Тито

оказал голямо влияние върху отношенията на Югославия с други страни от Източния блок. Бакалавърската работа разглежда конкретно българо-югославските отношения, които по време на разрива през 1948 г. значително се охлаждат. Бакалавърската работата обхваща времето на втората половина на 50-те години на XX век в Източна Европа.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: комунистическия режим, Тито, Сталин, разрив

OBSAH:

ÚVOD	10
1. NÁSTUP KOMUNISTŮ K MOCI PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE V BULHARSKU	11
1.1. BOJ S FAŠISMEM V BULHARSKU	11
1.2. ŽIDÉ V BULHARSKU	14
1.3. VLASTENECKÁ FRONTA	15
1.4. PŘED POVSTÁNÍM	18
1.5. POVSTÁNÍ 9. ZÁŘÍ 1944	20
1.6. VOLBY DO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ.....	24
1.7. PROCES S GEORGEM „GEMETEM“ DIMITROVEM	26
1.8. PROCES S NIKOLOU PETKOVEM.....	27
2. STALINISMUS A JUGOSLÁVIE	28
2.1. UCHOPENÍ MOCI JUGOSLÁVSKÝMI KOMUNISTY PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE .	28
2.2. BOJ PROTI KOMUNISTŮM	32
2.3. POVÁLEČNÁ OBNOVA	34
2.4. BALKÁNSKÁ FEDERACE.....	36
2.5. ROZTRŽKA.....	39
2.6. GOLI OTOK	47
3. BULHARSKO BĚHEM SOVĚTSKO-JUGOSLÁVSKÉ ROZTRŽKY	49
3.1. ROK 1946 V BULHARSKU	49
3.2. ROK 1947 V BULHARSKU	50
3.2.1. <i>Mírová smlouva</i>	50
3.2.2. <i>Zostření politické situace v Bulharsku</i>	51
3.2.3. <i>Měnová reforma</i>	53
3.2.4. <i>Dvouletý plán</i>	53
3.2.5. <i>Nová ústava</i>	55
3.3. LÉTA 1948 - 1949.....	56
3.3.1. <i>5. sjezd Bulharské komunistické strany</i>	57
3.3.2. <i>Bulharsko-jugoslávské vztahy</i>	58
3.3.3. <i>Politické změny v roce 1949</i>	61
ZÁVĚR	63
ZDROJE:	65

Úvod

Roztržka mezi Stalinem a Titem byla významným konfliktem v první polovině studené války. Po rozdělení Evropy tzv. železnou oponou byla Evropa rozdělena na západní a východní blok. Pojem železná opona použil Winston Churchill ve svém projevu ve Fultonu, který proběhl 5. března 1946. Východní blok ovládal Sovětský svaz v čele se Stalinem. Stalin v zemích východního bloku nastolil socialismus sovětského typu, za což byl od západních mocností nařčen, že nedovolil samostatný demokratický vývoj v těchto zemích, a tím porušil dohodu z Jaltské konference z roku 1945. Proto se tomuto tématu věnoval Winston Churchill ve svém Fultonském projevu a tehdejší prezident USA, Harry Truman následně vyhlásil doktrínu na zadržování šíření komunismu. Stalin ovšem i tak úspěšně zavedl režimy podobné sovětskému v Československu, Polsku, Maďarsku, Albánii, NDR, Rumunsku Bulharsku nebo v Jugoslávii.

Moje práce je zaměřena v první části na vývoj komunismu v Bulharsku, který byl silně spjatý s vlivem Sovětského svazu ve východní Evropě. V Bulharsku se komunisté dostali k moci po 9. září 1944, kdy byla svržena dosavadní vláda, spolupracující s nacistickým Německem a byla nastolena vláda Vlastenecké fronty. V této vládě Vlastenecké fronty si komunisté postupně prosadili výsadní postavení na bulharské politické scéně a to hlavně díky falšování výsledků voleb a následným čistkám nepohodlných osob z opozice.

Ve druhé části se zaměřuji na vývoj komunismu v Jugoslávii. Vývoj komunismu v Jugoslávii byl protkaný neshodami mezi Stalinem a Titem. Tito byl totiž silnou osobností, která měla silnou podporu v jugoslávském obyvatelstvu. Kromě toho měl Tito velké plány v zahraniční politice, které měly vyvrcholit vznikem Balkánské federace. Stalin se potřeboval Tita zbavit, protože jeho plány ohrožovaly dominantní postavení Sovětského svazu ve Východním bloku. Vztahy mezi těmito dvěma velikány vedly k sovětsko-jugoslávské roztržce, probíhající během roku 1948-1949.

V konečné části se pak věnuji Bulharsku během roztržky. Mezi Bulharskem a Jugoslávií došlo během roztržky ke zhoršení obnovených a velice přátelských vztahů. Bulharští komunisté, totiž postavení Jugoslávie vůči Východnímu bloku a hlavně vůči Stalinovi, ostře odsoudili. Zhoršením bulharsko-jugoslávských vztahů byly zavrhnuty původní plány na vznik Balkánské federace.

1. Nástup komunistů k moci po druhé světové válce v Bulharsku

1.1. Boj s fašismem v Bulharsku

Prvního září 1939 začala druhá světová válka útokem nacistického Německa na Polsko. V té době Bulharsko vyhlásilo neutralitu, ale postupem času se kvůli ekonomické závislosti a snaze získat dříve ztracená území přidalo na stranu Německa a stalo se jeho spojencem. Spojencem se stalo prostřednictvím ministerského předsedy Bogdana Filova, který 1. března 1941 podepsal v Berlíně přistoupení Bulharska jako satelitního státu k Paktu tří. „*Poznání Filovovy vlády, že nová území si Bulharsko bude muset v Berlíně zasloužit, tlačilo zemi do stále hlubší závislosti na Německu.*“¹ Zakládajícími členy Paktu tří bylo Německo, Itálie a Japonsko. Přistoupivšími státy se staly Bulharsko, Slovensko, Maďarsko, Rumunsko, později Chorvatsko a byly zapojeny do války jako satelity Německa. Když se Bulharsko stalo oficiálně spojencem Německa, vstoupilo německé vojsko na bulharské území. „*Německým vojskům se dostalo od bulharského obyvatelstva chladného přijetí. Jen na několika místech došlo k bouřlivému vítání fašistickými organizacemi Ratnik, Otec Pajsij a Svazem nacionálních legií.*“² Němečtí vojáci se na bulharském území živili na úkor bulharského obyvatelstva. Bulharské rodiny, které mnohdy měly problém uživit sebe, musely teď živit i německé vojáky. Spojenectví Bulharska s Německem mělo nejvíce vliv na obyčejné obyvatelstvo, kterému se zvyšovala cena potravin ale i daně, protože bylo potřeba nějakým způsobem hradit vojenské náklady. Bulharští dělníci byli posíláni pracovat do Německa, ale nemohli posílat peníze svým rodinám domů, do Bulharska, protože německá marka neměla přijít na bulharské území. Hitler využíval bulharské hospodářství, průmysl, ekonomiku i obyvatelstvo. „*Vývoz do Německa se uskutečňoval prostřednictvím clearingového zúčtování, tj. cenu výrobků platil bulharský stát z vlastních prostředků a připisoval ji jako svou pohledávku vůči Německu u říšské banky.*“³ A hlavně, Bulharsko Německu posloužilo během druhé světové války jako dobré stanoviště k útoku na Jugoslávii a

¹ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1, s. 323.

² TEJCHMAN, Miroslav. *Sovětské východní Evropy: země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1995. Práce Historického ústavu ČAV, Miscellanea. ISBN 80-85268-45-0, s. 192.

³ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska...*, op. cit., s. 324.

Řecko.⁴ „Po jejich porážce celý Balkánský poloostrov upadl pod nadvládu fašistických agresorů. Pod záminkou, že jde osvobodovat porobené země, vyslala bulharská vláda armádu okupovat Vardarskou Makedonii a Bělomořskou Trákií, později došlo k okupaci části Srbska a Egejské Makedonie.“⁵ Hitler činil na cara Borise III. nátlak, aby se zapojil do útoku proti Sovětskému svazu. Německo napadlo Sovětský svaz 22. června 1941 v operaci Barbarossa. Napadení bral Sovětský svaz jako zradu, kterou si od Německa nezasloužil, neboť do té doby Sovětský svaz dodržoval veškeré podmínky dohodnuté v roce 1939 v paktu Ribbentrop-Molotov, ve kterém bylo dohodnuto, že se obě strany nenapadnou a rozdělily si sféry vlivu v Evropě. I přes Hitlerův nátlak car Boris však válku Sovětskému svazu nevyhlásil.⁶ Jako člen Osy, ale vyhlásilo Bulharsko 13. prosince 1941 válku Velké Británii a USA, což mělo brzy své následky. „Ačkoliv se bulharský vyslanec ve Washingtonu snažil při odevzdávání nóty o vypovězení války přesvědčit Státní department, že jde pouze o ‚symbolický‘ akt, vyplývající jen z členství v Paktu tří, Spojenci neprojeví žádné pochopení pro podobná slovní cvičení.“⁷ Bulharsko se stalo vzápětí několikrát terčem Spojenců, kdy anglické a jugoslávské letouny bombardovaly Sofii.⁸ Bulharský car Boris III. a Filovova vláda, která byla nakloněna k fašismu, nebyla mezi obyvatelstvem příliš oblíbená.

Politické spektrum v tehdejším Bulharsku bylo značně pestré. Krajní levici reprezentovali komunisté, jejichž představitelé Georgi Dimitrova nacisté nedávno propustili z vězení, kterého uvěznil kvůli obvinění ze založení požáru říšského sněmu, ke kterému došlo 27. února 1933. Georgii Dimitrov byl zadržen společně s dalšími komunistickými představiteli jako Popov, Tanev, ale i Němec Ernst Toggler a Nizozemec Marius von der Lubbe. Marius von der Lubbe požár pravděpodobně opravdu založil, ale jelikož byl slaboduchý, byl nejspíše naveden nacisty, kteří tento požár chtěli použít jako záminku k pronásledování komunistů. Marius von der Lubbe se stal obětním beránkem a byl z požáru obviněn, zatímco Georgi Dimitrov a další

⁴ MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*, 1. vyd. Praha: Libri, 2009. 136 s. (Stručná historie států; 61). ISBN:978-80-7277-422-7, s. 79.

⁵ KOLÁŘ, Josef. *Ke vzniku Vlastenecké fronty v Bulharsku*. In: Slovanský přehled. Praha: Academia 63, č. 1, (1977), s. 92.

⁶ KRAMER, Mark. *Stalin, Soviet Policy, and the Establishment of a Communist Bloc in Eastern Europe, 1941-1948*. In: Stalin and Europe, Oxford – New York: Oxford University Press, 2014, s. 269.

⁷ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska...*, op. cit., s.323.

⁸ DIMITROV, Božidar. *Vojnite na Bălgarija: za nacionalno obedinenie*. Sofia 2006. ISBN 954-91652-7-2, s. 210.

komunisté byli propuštěni.⁹ Georgi Dimitrov se poté vrátil do Bulharska, kde došlo k sloučení dělnické strany s komunistickou exilovou stranou a vznikla jednotná strana – Bulharská dělnická strana (BDS). Mezi další strany bojující proti monarchistické vládě byly mimo jiné strany sloučené v Bulharském zemědělském lidovém svazu – Vrabča a Pladne. *„Vrabča se však snažila místo masového antifašistického boje vyjednávat s carským dvorem, za cíl si kladli především návrat ke konstitučnímu zřízení, které v Bulharsku existovalo do 19. května 1934. Pladne bylo zaměřeno radikálněji, jeho představitelé uvažovali o spolupráci s komunisty. Proto také vliv Pladne postupně sílil.“*¹⁰ Dalšími stranami byly demokratická, národní a liberální strana, Vojenský svaz a Zveno (strana, která se skládala z vojenských složek, byla spojena s francouzskou politickou scénou a podstatná část členů byla antidynasticky zaměřena, důležitým představitelem byl Kimon Georgiev). Zveno a Vojenský svaz byly dříve stranami, které patřily mezi odpůrce komunistů a zemědělců, ale v předvečer druhé světové války prošly části těchto stran proměnou a přidaly se na stranu radikální levice.¹¹ Antidynastické zaměření Zvena a Vojenského svazu se změnilo na zaměření antimonarchistické. Levicové strany Bulharska se v zahraniční politice orientovaly na Sovětský svaz. *„Bulharská dělnická strana vstoupila do protivládní ofenzívy po napadení Sovětského svazu hitlerovským Německem. Již 24. června 1941 přijalo její politické byro směrnici o organizování ozbrojeného boje, jehož hlavní formou a prostředkem se měly stát partyzánské čety a oddíly, sabotážní a diverzní skupiny, zesílení agitace v armádě a další.“*¹² Na partyzánském odboji mělo velký zájem vedení BSP, které v té době sídlilo v Moskvě. Byly zakládány partyzánské oddíly, kromě toho také Sověti vysazovali na bulharské území diverzní skupiny, také jednotliví komunisté se dopouštěli sabotáží, ale zatím nic z toho nevedlo k ohrožení dosavadního politického systému.¹³ Vláda během let 1941 – 1944 pozatýkala na 11 000 osob, které byly obviněny z komunistické činnosti. Odsouzení byli deportováni do koncentračních táborů, nebo byli posláni k pracovním jednotkám. Hlavní představitelé ilegálního Ústředního výboru BSP byli posláni před vojenský soud, zastřeleni nebo odsouzeni k doživotí.¹⁴ K boji proti fašistům bylo potřeba vytvořit velké spojení stran, ale aby k tomu mohlo

⁹ MARTÍNEK, *Bulharsko...*, op. cit., s.76.

¹⁰ KOLÁŘ, *Ke vzniku Vlastenecké fronty...*, op. cit., s. 92.

¹¹ TEJCHMAN, *Sovětizace východní Evropy...*, op. cit., s. 192.

¹² Ibidem.

¹³ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska...*, op. cit., s. 327.

¹⁴ Ibidem, s. 328.

dojít, musela komunistická strana změnit svůj postoj k opozici. Vznik tohoto velkého seskupení pro boj proti fašismu byla projednávána na VII. sjezdu kominterny už v roce 1935. Realizací se pak stala Vlastenecká fronta na sklonku války.

1.2. Židé v Bulharsku

Jelikož bylo Bulharsko spojencem Německa, kde probíhala rozsáhlá genocida Židů, tak ani Bulharsko neminula protizidovská opatření. V Bulharsku byla vytvořena organizace založena na principu německých *Hitlerjugend*, v Bulharsku pod názvem *Branik*. Tato organizace byla založena v roce 1940 a byla v ní organizována, možná lépe řečeno vychovávána mládež podle vzoru nacistického Německa. Podle německého vzoru byl v Bulharsku zpřísněn *Zákon na ochranu státu*. Podle tohoto zákona byly u soudu rozsudky smrti na denním pořádku. Antisemitismus šířili v Bulharsku hlavně členové nacistických skupin *Ratnik*, ale také například legionáři. Petr Gabrovski, který byl ministrem vnitra, se stal autorem *Zákona na ochranu národa*. Tento zákon definoval, kdo je Žid. Definování probíhalo podle rasových kritérií podobně jako v Německu. Židem byla jednoznačně osoba, která měla oba své rodiče nebo alespoň otce židovského původu. Výjimka se týkala osob, které do 1. září 1940 přešly z židovského vyznání na křesťanskou víru. Tento návrh zákon podle Gabrovského vešel v platnost 7. října 1940. „*Návrh omezoval u Židů svobodu pohybu, znemožňovala nabývání půdy, omezoval majetková práva a občanské svobody vůbec, zakazoval smíšené sňatky. I když car Boris III. měl o návrhu pochybnosti, nakonec s ním souhlasil, což zdůvodňoval tím, že bude lepší, jestliže Bulharsko vydá protizidovský zákon z vlastní iniciativy a vyhne se tak možnému nátlaku Německa.*“¹⁵ V Bulharsku, společně s jeho nově připojeným územím Makedonie a Thrákie, žilo kolem 62 000 Židů. Německá vláda, vyjádřila „ochotu“, že bulharské Židy převezme pod svoji „ochranu“, ale za určitý poplatek, který činil 250 marek za jednoho Žida. Ten se ovšem zdál bulharské vládě příliš vysoký. Takže když Německo cítilo, že Bulharsko s odevzdáním Židů bude zřejmě kvůli poplatkům otálet, vyslalo Německo v lednu 1943 do Bulharska poradce pro řešení židovské otázky, byl jím SS-Hauptsturm führer Theodor Dannecker. Danecker se „radil“ s autorem zákona na ochranu státu, ministrem vnitra Gabrovským. Spolu se domluvili na tom, že budou do Německa deportováni Židé z právě nově

¹⁵ Ibidem, s. 325.

připojených bulharských území, z Thrákie, západních krajin, egejské a vardarské Makedonie, kde žilo okolo 20 000 Židů. Tito Židé mířili do vyhlazovacího tábora v Treblince. Tento tábor se nacházel v Polsku, asi 100 kilometrů severovýchodním směrem od Varšavy. Z těchto deportovaných Židů nikdo nepřežil. Ovšem ne všem Bulharům byl život Židů lhostejný. Z iniciativy poslance Národního shromáždění Dimitara Peševa začala vznikat záchranná akce pro bulharské Židy. Pešev společně s místopředsedou Národního shromáždění donutili Gabrovského, který samozřejmě vše popíral a tvrdil, že žádné deportace Židů nenařídil, aby akce probíhající v Bulharsku proti Židům, která se rozšířila už i na území Plovdivu, Slivenu nebo Dupnici, byla okamžitě odvolána. Nakonec Gabrovski deportační akce Židů odvolal telefonicky. Nutno podotknout, že veškeré tyto akce prováděl Gabrovski v utajení před veřejností, čehož Pešev využil pro svůj prospěch. „Pešev se neomezil jen na intervenci u Gabrovského, ale zahájil velkou politickou kampaň, když 17. března 1943 z jeho iniciativy zaslalo 42 poslanců ministerskému předsedovi Filovovi protestní dopis požadující zastavení deportací a ponechání Židů v Bulharsku.“¹⁶ Proti deportacím se postavila pravoslavná církev, ale i občanská sdružení a hlavně jednotliví bulharští občané. Deportace byly tedy zastaveny a Bulharsko se zařadilo k několika z mála evropských států, které odmítly Německu deportovat Židy.

1.3. Vlastenecká fronta

„V průběhu antifašistického odboje na Balkáně vznikla národně osvobozenecá fronta, spojující národy bojující proti okupaci a fašismu. Společně s obecnými rysy, charakteristickými pro většinu zemí a národů, se v národně osvobozenecé frontě projevuje 1 řada specifických vlastností, odrážející rozdíly v podmínkách jednotlivých států, oblastí a národních společenství.“¹⁷

Vlastenecká fronta vznikla především z důvodu, aby Bulharsko zpřetrhalo své svazky s Německem. U Německa totiž začínalo být na konci války už téměř jasné, že nevyhraje. Vlastenecká fronta měla být spojením, jak komunistických, tak nekomunistických stran v boji proti dosavadní vládě. Došlo k sloučení Bulharské dělnické strany a Bulharské komunistické strany působící v Moskvě (v jejím čele stál Georgii Dimitrov žijící v emigraci). Program Vlastenecké fronty vypracovali Georgii

¹⁶ Ibidem, s. 327.

¹⁷ MANČEV, Krástjo. *Antifašistický odboj a otázka moci na Balkáně*. In: Slovanský přehled. Praha: Československo-sovětský institut ČSAV 66, č. 2, (1980), s. 103.

Dimitrov a Vasil Kolarov, který byl členem agrární strany v Bulharsku. Vypracovaný program Vlastenecké fronty vyhlásila veřejnosti radiová stanice Christo Botev 17. července 1942. „*Program Vlastenecké fronty vyžadoval zpretrhání svazku Bulharska s hitlerovským Německem a ostatními fašistickými státy, vyhnání německých vojsk z Bulharska, zastavení vývozu zboží do Německa, okamžité odvolání bulharských vojsk z Jugoslávie, normalizace situace na Balkáně, zajištění národních zájmů země dohodami s demokratickými státy, vymanění armády z monarchofašistické kliky, obnovení politických práv lidu, potrestání fašistických zločinců, správně zaměřené ekonomiky země, zajištění obživy, práce a lidské existence pracujících, vykořenění tmářství a fašistické ideologie, vytvoření skutečné demokratické antifašistické národní vlády.*“¹⁸ Počátek vzniku Vlastenecké fronty ovšem nebyl tak jednoduchý. Do čela Vlastenecké fronty byla povolána Cola Dragojčevová, která společně s ústředním výborem Bulharské dělnické strany vyzvala další strany, aby se k nim přidaly. Oslovili představitele Zemědělského svazu, sociální demokracie, demokraty a liberály, ale i vojenské a hospodářské organizace. Strany ke vstupu do Vlastenecké fronty přistupovaly velice ostýchavě a první, kdo vstoupili do Vlastenecké fronty, byli představitelé Zvena. Postupem času však odpor proti vládě vzrůstal, a tak se k Vlastenecké frontě začaly přidávat různé organizace a výbory, jako byly například svazy válečných invalidů, žen nebo také sdružení novinářů, advokátů, spisovatelů i lékařů.

Vedle politické organizace zaměřené proti současné vládě a spojení s Německem se v Bulharsku objevovaly pokusy o ozbrojený odpor. „*Již 24. června 1941 se komunisté pokusili založit první partyzánské skupiny z okolí Razlogu, Dupnice, Bataku, Gabrova a jinde. Koncem léta 1941 byly ze sovětských letadel a ponorek vysazeny na bulharské území také diverzní skupiny, které se pokoušely operovat klasickým způsobem malých ozbrojených čet, ovšem s malým úspěchem.*“¹⁹ Lidem, kteří pomáhali partyzánům, hrozilo kruté potrestání. Trest se vztahoval nejen na ně, ale i na celé jejich rodiny a na každého, kdo o jejich pomoci věděl. Dopadení byli společně s celými svými rodinami trestáni bez soudu. Byly vypáleny jejich domy a uříznuty hlavy, které pak byly napíchnuty na kůly a pro výstrahu veřejnosti vystavovány. Takovým lidem, kteří pomáhali partyzánům, se říkalo „jataci“. Boj fašistické vlády s antifašistickým odbojem byl v Bulharsku velice krutý a pomalu

¹⁸ KOLÁŘ, *Ke vzniku Vlastenecké fronty...*, op. cit., s. 94.

¹⁹ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska...*, op. cit., s. 327.

přerůstal až v občanskou válku. „*Na intenzitě začaly nabývat také partyzánské akce. Jarní blokáda partyzánského území v oblasti Sredné Gory skončila neúspěšně, partyzáni za pomoci místního obyvatelstva přečkali obklíčení. Stejný neúspěch potkal vládu i při blokádě rodopských partyzánů.*“²⁰ Mezi další partyzánské úspěchy můžeme zařadit dopadení a následná likvidace předního představitele bulharského fašismu, generála Lukova. Generál Lukov byl zavražděn 13. února 1943 v Sofii. Jako další významný úspěch byla i likvidace policejního ředitele, plukovníka Panteva. Bulharská vláda reagovala několika způsoby. Mezi ně patřil přijetí zákona o vytvoření četnictva, které se skládalo z několika oddílů (pěší, jezdecký, motorizovaný). S porážkami Německa na východní frontě a s postupem sovětských vojsk k bulharským hranicím však projevy ozbrojeného odporu sílily. „*V březnu 1943 spojil ústřední výbor Bulharské dělnické strany partyzánské oddíly v jednotnou Národně osvobozenickou povstaleckou armádu (NOPA). Na jaře vydaly ústřední výbor BDS a hlavní štáb NOPA dvě směrnice – jednu o vytváření povstaleckých sil, které se měly stát základem vedoucí armády Vlastenecké fronty a druhou o organizaci a úkolech pomocných bojových skupin, které měli být základem při formování lidové milice.*“²¹

V roce 1943 došlo konečně k vytvoření a odsouhlasení pevného základu Vlastenecké fronty, do kterého tedy patřila hlavně Bulharská dělnická strana, Zveno a Pladne. Později se připojily i další strany, organizace a výbory. Dalším důležitým faktem z roku 1943 v rámci Vlastenecké fronty je i její první prohlášení. Toto prohlášení odsoudilo dosavadní „fašistickou“ vládu a také obsahovalo část, ve které byly všechny strany, organizace nebo výbory osloveny, aby se přidaly na stranu Vlastenecké fronty a společně bojovaly za svržení dosavadní „fašistické“ bulharské vlády. Během bojů mezi Vlasteneckou frontou a její povstaleckou armádou proti vládě byl významným dnem 28. srpen 1943, kdy náhle zemřel car Boris a následníkem se stal jeho nezletilý syn Simeon II. Jelikož byl Simeon nezletilý, bylo nutné vytvořit regentskou vládu. Na starost vytvoření této vlády si vzal Hitler. Regentská vláda byla v rozporu s *Trnovskou ústavou* sestavena z prince Kirila, Bogdana Filova a generála Nikola Michova. Tito regenti vytvořili novou vládu a do jejího čela vybrali ministra financí Dobri Božilova. Božilovova vláda pokračovala ve spojení s Německem. Ovšem s postupem Rudé armády východní

²⁰ TEJCHMAN, *Sovětizace východní Evropy...*, op. cit., s. 196.

²¹ KOLÁŘ, *Ke vzniku Vlastenecké fronty...*, op. cit., s. 95.

Evropou se konec Božilovovy vlády spolupracující s nacisty v Bulharsku neodvratně blížil. Sovětská armáda se v té době pohybovala na hranicích Rumunska a Československa. Všechny tyto události vedly k převratu, který se uskutečnil 9. září 1944.

1.4. Před povstáním

Před povstáním nastala ještě jedna důležitá událost, která uspíšila provedení státního převratu. Touto událostí míním vyhlášení války Sovětského svazu Bulharsku, ke kterému došlo 5. září 1944. Musím se ovšem vrátit ještě o pár měsíců zpět, kdy došlo k řadě důležitých okolností. Postavení Německa v Evropě sláblo. Docházelo k důležitým porážkám německé armády. Jednou z nich byla i porážka na frontě Jasy-Kišiněv, kde Němce porazila Rudá armáda. K porážce došlo v srpnu 1944. Sovětská vojska se pak začala pod velením maršála F. I. Tolbuchina posouvat Evropou na Balkánský poloostrov, kde se dostala až k hranicím Bulharska a Jugoslávie. Tehdy začínal pro Bulharsko vyrůstat problém. Bulharsko jako spojenec Německa bylo na Německu hospodářsky závislé, tudíž mu nezbývalo než Německo nadále ve válce podporovat. Jenže k tomuto stanovisku Bulharska nemohl Sovětský svaz mít jiné než ostře odmítavé postavení a 17. dubna 1944 obdržela Bulharská vláda oznámení, ve kterém Sovětský svaz vyjadřuje silnou nespokojenost s bulharským spojenectvím s Německem jako se sovětským nepřítelem, který Sovětský svaz napadl. Takových výzev k okamžitému přerušení spojeneckých styků s nacistickým Německem bylo hned několik. Další výzva následovala 18. května 1944, po které došlo k odstoupení vlády, která měla v čele Dobriho Božilova. Nová vláda byla sestavena Ivanem Bagrianovem. Další varování následovalo 12. srpna 1944. *„Dne 26. srpna 1944 vyhlásil Bagrjanov, že Bulharsko vystoupilo z války a bude nadále provádět jen neutrální politiku. O svém rozhodnutí informovala sofijská vláda přes vyslance v Turecku vládu sovětskou.“*²² Bagrianov sliboval po vyhrůžkách od Sovětského svazu změnu zahraniční i vnitřní politiky, kdy se přestane orientovat na Německo a přestane být německým spojencem hned, jakmile nastane vhodná příležitost. Jeho skutečným plánem snad bylo navázání spojení se západními velmocemi a vyvážení tlaku ze strany Sovětského svazu, to však bylo iluzorní: *„Počátkem roku 1944 se v Moskvě uskutečnilo setkání britského premiéra Winstona Churchilla se Stalinem, na kterém bylo mimo jiné rozhodnuto o rozdělení sfér vlivu*

22 TEJCHMAN, Miroslav. *Balkán ve válce a v revoluci: 1939-1945*. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2008. 768 s. mapy ISBN:978-80-246-1374-1.

*ve východní Evropě. Na pořad jednání se dostala ve dnech 9. – 11. října i bulharská otázka. Bulharsko mělo spolu s Rumunskem připadnout do sovětské sféry vlivu a Řecko do britské, avšak Velká Británie se zavázala, že nebude podporovat nové řecké územní požadavky vůči Bulharsku.*²³

Proti Bagrjanovově vládě vystoupila Vlastenecká fronta, které s postupem sovětských vojsk k hranicím Bulharska sílilo sebevědomí. Vlastenecká fronta vystoupila s dokumentem, který obsahoval 16 požadavků. Tím nejzásadnějším bylo samozřejmě okamžité ukončení veškerých spojeneckých vazeb s Německem a naopak navázat přátelské vztahy se Sovětským svazem a jako jeho spojenec vstoupit do války proti Německu. Dále ukončení války s Velkou Británií a USA, zlikvidovat fašistické organizace a zdemokratizovat zemi, ve které by byly vytvořeny lidové soudy. Bagrjanov pro uklidnění atmosféry vyhlásil, že Bulharsko zaujalo pozici neutrality. Jenže aby mohl Bagrjanov dostat svého slova a bylo Bulharsko neutrální, musely být zprerušeny svazky s Německem, kterých se Bagrjanov nehodlal či spíše nemohl vzdát. To vedlo k vzbouření mj. také v řadách bulharské armády. Touto nespokojeností lidu stoupalo postavení komunistické strany a Vlastenecké fronty, které pobízely k povstání. Největší impuls k provedení ozbrojeného povstání přišel ve chvíli, kdy se sovětská vojska dostala k hranicím Bulharska. Bylo zahájeno společné jednání mezi hlavním štábem Národně osvobozené povstalecké armády a politickým byrem ústředního výboru BDS. Na tomto jednání byla domluvena směrnice č. 4., která se týkala přípravy ozbrojeného povstání, svržení dosavadní vlády a nastolení vlády Vlastenecké fronty. Bagrjanova vláda se rozhodla odstoupit 2. září 1944. Nová vláda byla vytvořena politikem Bulharského zemědělského lidového svazu Konstatinem Muravievem. I jeho vláda pokračovala v politice silné neutrality. Sovětský svaz mezitím vyhlásil 5. září Bulharsku válku, protože přes opakované varování a žádosti o přerušení spojení s Německem, Bulharsko stále zastávalo pozici silné neutrality. Toto vyhlášení války nastartovalo přípravy k ozbrojenému povstání, které bylo řízeno Georgi Dimitrovem (stojícím v čele dělnické strany v Bulharsku). Přípravy probíhaly tím stylem, že se Národní ozbrojená povstalecká armáda začala soustřeďovat kolem velkých měst. Na řízení těchto složek povstalecké armády bylo utvořeno „operační byro“. Povstání mělo propuknout v hlavním městě Bulharska, v Sofii. Sofie byla totiž sídlem ministerství obrany,

²³ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska...*, op. cit., s. 332.

policejního ředitelství, ústředního nádraží, hlavní pošty atd. A k úspěšnému provedení povstání bylo nutné všechny tyto úřady úspěšně obsadit. Takovou předehrou k provedení povstání byly veřejné manifestace a stávky, které probíhaly v továrnách, různých podnicích. Důležitá byla stávka dopravní, kdy stávkovali zaměstnanci městské dopravy v Sofii. Tato stávka probíhala 6. září 1944. Byla bojkotována válečná výroba pro Německo. 7. září bylo dohodnuto, že povstání propukne 9. září ve 2 hodiny ráno. K tomuto ujednání došlo z důvodu, že si ústřední výbor dělnické strany a hlavní štáb dobře uvědomovaly skutečnost, že sovětská vojska vstoupí na bulharské území v nejbližších následujících dnech.

1.5. Povstání 9. září 1944

Ten očekávaný den, kdy sovětská vojska pokořila rumunsko-bulharské hranice v Dobrudži, nastal 8. září 1944. Nebylo to ovšem jediné místo, kde se sovětská vojska objevila. Sovětští vojáci to vzali i po moři, konkrétně se vylodili na bulharském pobřeží Černého moře. Z pověření Stalina pronikla sovětská vojska na bulharská území s úkolem provedení válečných operací. Po příchodu ovšem nastala situace, kdy byla sovětská vojska bulharským lidem s radostí vítána. Tím se potvrdilo tvrzení, které podal Georgi Dimitrov žijící v emigraci v Moskvě. Za Georgim Dimitrovem poslal Stalin těsně před tažením k bulharským hranicím generála Žukova. Generál Žukov se měl u Dimitrova informovat o situaci v Bulharsku a Georgii Dimitrov ho přesvědčoval o tom, že sovětská vojska budou v Bulharsku přivítána s dávkou nadšení a úlevy, neboť uvidí v sovětském vojsku naději na osvobození ze spárů nacistického Německa, které Bulharsko, jako svého spojence sužovalo a vykořisťovalo.²⁴

Povstání tedy začalo v noci z 8. na 9. září, přesněji ve dvě hodiny ráno. Povstání proběhlo úspěšně, bez výrazného odporu byla obsazena nejdůležitější vytyčená stanoviště. Kromě obsazení budovy ministerstva obrany získala povstalecká armáda kontrolu i nad policejními stanicemi a nad sklady se zbraněmi. Byla zatčena řada důležitých představitelů z řad regentské rady, generálů i ministrů. V 6:25 ráno pak došlo k projevu, který přednesl prostřednictvím rozhlasu Kimon Georgiev. Kimon Georgiev se stal novým ministerským předsedou Vlastenecké

²⁴ TEJCHMAN, *Balkán ve válce...*, op. cit., s. 599.

fronty.²⁵ A tak tedy z pověření Vlastenecké fronty v rozhlase prohlásil, že vláda je nyní v rukách Vlastenecké fronty a že se úspěšně pracuje na tom, aby byla německá vojska a všichni přívrženci nacistického režimu vyhnáni z Bulharska. Další důležité prohlášení se týkalo Sovětského svazu, kdy byl kladen důraz na to, že se bude s nejvyšším vypětím sil pracovat na spojenectví a utužení přátelských vztahů se Sovětským svazem jako osvoboditelem z útrap dosavadní proněmecké vlády. Také bude budována spolupráce se sousedními státy Bulharska. Tímto úspěšným povstáním došlo také k tomu, že komunistická strana začala posilovat na moci, vystoupila z ilegality a vyhoupla se z bezvýznamné strany ve státě na stranu, která stála najednou v čele Vlastenecké fronty.²⁶ Strana se jmenovala Bulharska dělnická strana (komunistů), BDS(k). „Komunisté měli čtyři resorty, rozhodující však bylo, že mezi nimi bylo ministerstvo spravedlnosti a vnitra, které vedl Anton Jugov. Předsedou vlády se stal Kimon Georgiev z organizace Zveno, který v minulosti stál minimálně za dvěma státními převraty.“²⁷ Odted' byla otevřena cesta k socializaci Bulharska. Najednou se tu však objevila, pro stranu BDS(k), celá řada problémů, které bylo nutné neodkladně řešit. Byly to problémy týkající se politiky jak vnitřní, tak i zahraniční, kde bylo důležité, aby Bulharsko provedlo kroky, kterými by přispělo k porážce nacistického Německa. Další problém se týkal hospodářství, které bylo doposud závislé na Německu. Důležitá změna nastala také na vedoucích pozicích státu, kde začala tzv. očista státního aparátu. Ze svých pozic byli vyhozeni lidé, jako byli například oblastní ředitelé, okresní správci, starostové atd. Bulharská armáda byla posílena vojáky partyzánského hnutí, kteří statečně bojovali během povstání za osvobození země, ale přidalo se i na několik tisíc dobrovolníků. Fašistické organizace jako byly *Ratnik*, *Otec Pajsij*, *Svaz nacionálních legií* a řada jiných byly zakázány. Lidem byla vrácena občanská práva a svobody a řada lidí byla díky amnestiím propuštěna z vězení. Naopak před nově vzniklé lidové soudy se dostali lidé, kteří doposud zastávali nejrůznější funkce. Takových lidí bylo na 600 a mezi nimi byli i regenti princ Kiril, Bogdan Filov a generál Nikola Michov, kteří vládli místo mladého cara Simeona II. Co se týče zahraniční politiky, došlo k přerušení politických vztahů jak s Německem, tak i s jediným zbývajícím

²⁵ PETKOV, Dimităr, *Stalin sreštu Tito i Tito sreštu Stalin ili sbläsäkät meždú dvama lideri, balkanski rakursi*. Sofia 1980. s. 98.

²⁶ TEJCHMAN, *Balkán ve válce...*, op. cit., s. 599.

²⁷ VYKOUKAL, Jiří, TEJCHMAN Miroslav, LITERA Bohuslav. *Východ: vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku: 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. Historická řada. ISBN 80-85983-82-6, s. 201.

spojencem Německa, kterým bylo Maďarsko. Také byla stažena bulharská vojska z okupovaných částí Řecka. S tímto přerušением spojení s Německem a Maďarskem souvisela i mírová dohoda z 28. října 1944, kterou Bulharsko uzavřelo s členy Spojených národů – Sovětským svazem, USA a Velkou Británií. Důležitými body pro Bulharsko byla například pomoc sovětským vojákům na bulharském území, musela být zrušena anexe území Řecka a Jugoslávie, byly zakázány fašistické organizace a Bulharsko se muselo také podílet na pátrání po válečných zločincích. V Bulharsku řadu věcí plnili již před dohodou z vlastní iniciativy, ale přece jen pro kontrolu dodržování dohody byla v Bulharsku vytvořena Spojenecká kontrolní komise (SKK), která se skládala především ze sovětských představitelů. V rámci sbližování s okolními státy byla důležitá vojenská dohoda, kterou podepsalo Bulharsko za dohledu Sovětského svazu s Jugoslávií. V dohodě šlo o pomoc bulharských vojáků při osvobození Jugoslávie, která byla rozbita a částečně okupována Německem. Tato smlouva byla podepsána 5. října 1944 v Rumunsku, konkrétně ve městě Craiova. Při osvobození Jugoslávie bojovalo Bulharsko po boku Sovětského svazu, a touto pomocí mělo být smazáno to, že se předtím Bulharsko naopak po boku Německa podílelo na okupaci Jugoslávie. Odčínování spojení Bulharska s Německem probíhalo i v jiných bojích mezi lety 1944-1945. Bulharští vojáci bojovali v bělehradské operaci nebo v operaci Blatenského jezera, vše pod vedením 3. ukrajinského frontu. Dalším důležitým bojem byly válečné akce v Maďarsku. Pro tuto akci byla v Bulharsku zřízena 1. bulharská armáda čítající kolem 84 000 vojáků, kteří společně s vojáky sovětskými a jugoslávskými bojovali na maďarském území až do 4. dubna 1945. Účast v těchto bojích Bulharsku pak velice pomohla při uzavírání mírové smlouvy v roce 1947, ke které se podrobněji vrátím později.

Teď se od zahraniční politiky vrátím zpět k vnitřní politice v Bulharsku, kde se začaly objevovat protikomunistické nálady. Komunisté se zpočátku snažili co nejlépe zapůsobit na širokou veřejnost, aby při následujících volbách, které byly naplánovány na srpen 1945, získali co nejvíce hlasů. Krátce po povstání fungovaly v Bulharsku i jiné politické strany než jen komunistické. *„Vláda Kimona Georgieva, ustanovená 9. září 1944, byla koalici čtyř stran, které tvořily Vlasteneckou frontu: BSP(k), BZLS, BDSL a ‚Zveno‘.“*²⁸ Komunisté ovšem měli díky přítomnosti

²⁸ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska...*, op. cit., s. 332.

sovětských vojsk na bulharském území silné slovo. Začalo tzv. období odplaty komunistů, ve kterém bylo mnoho lidí, často bez soudů, zastřeleno a to mnohdy z důvodů naprosto vymyšlených křivd, které se měly odehrávat už od roku 1923. Mezi významné politické osobnosti, které byly odsouzeny, patřil premiér Muraviev, kterého komunisté odsoudili k doživotnímu trestu. Ostatní politikové jako byl Bogdan Filov (archeolog, historik a především bulharský předseda vlády v letech 1940-1943), Dobri Božilov (předseda vlády v Bulharsku v letech 1943-1944) a Ivan Bagrianov (předseda vlády od 1. června do 2. září v roce 1944). Tyto monstrprocesy by se ovšem v Bulharsku neodehrávaly bez účasti Sovětského svazu. Stejně tak tomu bylo i v ostatních zemích východního bloku.,, *„Očista“ probíhala ve dvou fázích. V první z nich, která ještě splyvala se státním převratem a jeho důsledky, se počty obětí odhadují na 20 000 lidí do konce roku 1944. Část lidí byla zabita v průběhu převratu a šlo víceméně o vyřizování osobních a politických účtů, avšak mnohem větší část byla obětí seznamů osob určených k likvidaci, které NKVD vypracoval ve spolupráci s bulharskou komunistickou emigrací v Sovětském svazu a posléze je předal místním komunistům v Bulharsku. Ve druhé fázi šlo o soudní represí, kterou odstátňoval dekret o lidových soudech ze 4. října 1944.*“²⁹ Do Bulharska byla poslána sovětská tajná policie a kontrarozvědka SMERŠ. Úkolem této jednotky SMERŠ (= Смерть шпионам, tj. Smrt špiónům) bylo hlavně odhalovat zrádce, kteří by se otočili k sovětské Rudé armádě zády. Na území okupovaných zemí prováděli a kontrolovali partyzánskou činnost, kontrolovali a také zatýkali občany, kteří pak byli odvedeni k tvrdým výslechům do Sovětského svazu. V armádě prováděli komunisté čistky tím způsobem, že dosavadní velitele obviňovali z fašismu a následně je nahradili svými vlastními partyzánskými veliteli. Během čistek v Bulharsku od povstání 9. září byly popraveny desítky tisíc lidí. Bulharská vláda během nepřítomnosti komunistických ministrů 23. listopadu 1944 na návrh ministra obrany Velčeva schválila výnos č. 4, podle kterého vojáci, kteří byli odsouzení lidovým soudem za svoji činnost v armádě v době německé okupace, dostali šanci se vykoupit tím, že budou zbaveni soudního stíhání nebo jim bude aspoň jejich trest zmírněn, pokud se aktivně zapojí do války proti Německu.³⁰ Jejich aktivní účast ve válce, byla posuzována podle jejich statečnosti, a jestli byli v boji proti Německu zraněni. Tento výnos vyvolal v Bulharsku vlnu nespokojenosti mezi občany a rozpory mezi

²⁹ VYKOUKAL, TEJCHMAN, LITERA, *Východ: vznik, vývoj a rozpad...*, op. cit., s. 203.

³⁰ PENČEV, Bojko, *Istoria na narodna republika...*, op. cit., s. 104.

politickými stranami, jelikož výnos byl v rozporu s vládním programem Vlastenecké fronty. Rozpor nastal ve straně Bulharského zemědělského lidového svazu, kde zesílil boj proti pravicovým složkám ve straně. Významnou politickou osobou v pravicově zaměřených složkách byl ústřední tajemník agrární strany Georgi M. Dimitrov, kterému přezdívali Gemeto. Gemeto měl názory, se kterými levicové složky Bulharského zemědělského lidového svazu nemohli souhlasit. Gemeto požadoval, aby se bulharské vojenské složky stáhly z front, čímž by ovšem došlo k porušení dohody z 28. října 1944, kdy se Bulharsko zavázalo k aktivní vojenské pomoci v boji proti nacistickému Německu. Proto byl Gemeto zbaven své funkce a začal s ním soudní proces.

1.6. Volby do Národního shromáždění

Během politicky náročného období, bylo nutné naplánovat volby do Národního shromáždění. Plánování voleb probíhalo už od 17. září 1944 a datum konání voleb byl určen až na 26. srpna 1945. Do těchto voleb se chystala Vlastenecká fronta, která se skládala hlavně z Bulharské dělnické strany, Zvena a Pladne, vstoupit pod jednotnou kandidátkou. „*„Demokratičnost“ nadcházejících voleb se však ukázala velmi záhy v pravém světle, neboť politické strany sdružené ve Vlastenecké frontě hodlaly jako výraz „jednoty“ předložit jednotnou kandidátku VF, čímž by se volby zvrtny ve frašku a manifestační plebiscitní divadlo.“*³¹ To vzbudilo vlnu rozhořčení u pravicových složek v Bulharském zemědělském lidovém svazu a došlo k tomu, že se pravicové složky od Bulharského zemědělského lidového svazu odtrhly. Pravicová frakce v čele s Nikolou Petkovem (představitel agrární strany) se spojila s Kostou Lulčevem (předseda sociální demokracie) a sociální demokracií a společně rozjeli kampaň proti jednotné kandidátce Vlastenecké fronty. V jejich proti kampani šlo o zrušení naplánovaných voleb, zejména kvůli jednotné kandidatuře Vlastenecké fronty. Pravicová opozice předala 26. července 1945 Spojenecké kontrolní komisi a především americké a britské misi v Sofii stížnost na nadcházející volby, které by rozhodně nebyly svobodné a demokratické. „*Opět podobně jako v ostatních satelitních zemích tu fatální vliv na místní vývoj měla Moskvou ovládaná Spojenecká kontrolní komise, která například zasáhla v listopadu 1944 do sporu o vedení ministerstva národní obrany.“*³² Opozice Vlastenecké fronty získala podporu

³¹ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska...*, op. cit., s. 339.

³² VYKOUKAL, TEJCHMAN, LITĚRA, *Východ: vznik, vývoj a rozpad...*, op. cit., s. 202.

po obvinění, které zaslal státní department USA bulharské vládě, ve kterém bylo nařčení z nedemokratického postupu při plánování voleb na 25. srpna 1944. Proto na doporučení Spojenecké kontrolní komise byly nakonec volby odloženy. Na odložení voleb Spojenecké kontrolní komisi záleželo hned z několika důvodů. Za prvé chtěli uklidnit politickou situaci v Bulharsku, protože přílišným zájmem o politiku v Bulharsku ze strany Západu by nemohlo dojít k plánovanému nastolení komunistické vlády v Bulharsku, kterou svými nitkami skrz právě sovětské představitele Spojenecké kontrolní komise ovládal Sovětský svaz. Za druhé šlo Spojenecké kontrolní komisi o urychlení uzavření mírové smlouvy. Proto byly volby odloženy na dobu neurčitou. V době, kdy byly volby odloženy, se stihla v Bulharsku vytvořit další opoziční skupiny Vlastenecké fronty. Byla to tzv. Demokratická strana, a pak to byla Radikální strana, která zpočátku byla na straně Vlastenecké fronty. Nakonec bylo určeno datum konání voleb. Volby se nakonec konaly 18. listopadu 1945. Jenže Vlastenecká fronta i po předchozích stížnostech opozice opět vstoupila do voleb s jednotnou kandidátkou a opozice hrozila bojkotováním, ale tentokrát to opozici již nevyšlo. K volbám i po opětovném předložení stížnosti bulharské vládě došlo. Bulharská vláda byla rozhodnuta, že již nebude dělat žádné ústupky a tak se volby konaly ve stanovený termín, 18. listopadu 1944.

Výsledky voleb konaných 18. listopadu 1945:

Jednotná kandidátka Vlastenecké fronty získala 88,8% hlasů. BSP a BZLS: 94 křesel, Zveno: 45 křesel, BDSDS: 31 křesel, Radikálové: 11 křesel a jedno křeslo nezávislé.³³

Takové silné vítězství Vlastenecké fronty zneklidnilo americké a britské zástupce, a tak se během porady konající se v Moskvě 16. – 25. prosince 1945 jednalo i o uznání či neuznání nové bulharské vlády. Na této poradě se sešli ministři zahraničních věcí ze SSSR, USA a Velké Británie. Podmínkou pro uznání bulharské vlády bylo, že jejími členy se musejí stát alespoň dva představitelé nekomunistické opozice. Tento požadavek byl bulharskou vládou na doporučení sovětského vyslance

³³ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.s.339

A. J. Vyšinského, který byl vyslán do Sofie, přijat. Opozice nabídnutá místa ve vládě ovšem odmítla, a tak byla vytvořena nová vláda bez nich. Nová vláda byla sestavena 31. března 1946.

1.7. Proces s Georgem „Gemetem“ Dimitrovem

Georgi Dimitrov, nebo jinak také Gemeto, se pro levicové složky začínal stávat svými názory dost „nepohodlnou“ osobou. Problém byl ovšem v tom, že byl během nacistické okupace Bulharska v emigraci v Sovětském svazu. Protože žil v emigraci a spolupracoval s Brity, nemohl být po válce obviněn ze spolupráce s fašisty. Komunisté tedy hledali jiný důvod k jeho odstranění. Nakonec však dal Georgi Dimitrov komunistům důvod k svému odstranění sám. Stačil k tomu jeho požadavek na odvolání bulharských jednotek z front, což ale nebylo možné, protože by tím byla porušena mírová dohoda se Sovětským svazem, která požadovala účast bulharských jednotek na boji proti nacistickému Německu. Komunisté na něj kladli nátlak, aby odstoupil z politické scény.³⁴ „*Prvořadým úkolem komunistů se stalo na přelomu let 1944-1945 odstranění G. M. Dimitrova z vedení zemědělského svazu a jeho politická izolace.*“³⁵ Na začátku května roku 1945 se konala v Bulharsku konference Zemědělského svazu. Na nátlak národního výboru Vlastenecké fronty, která vedení BZLS s jistými pohružkami naznačovala nespokojenost s Dimitrovým postavením, reagoval Dimitrov rezignací. Nejvyšší svazová rada rezignaci přijala a na jeho místo ústředního tajemníka svazu dosadila Nikolu Petkova.³⁶ Na Dimitrova bylo uvaleno domácí vězení, ze kterého se mu podařilo uprchnout. Přechodně se ukrýval u amerických velvyslanců pobývajících na území Bulharska, jelikož byli členy Spojenecké kontrolní komise. Během procesu s Dimitrovem proběhlo hromadné zatýkání jeho stoupenců, které po zatčení byli převezeni do lágrů. Došlo také k zavraždění jeho sekretářky, kterou během výslechu umučili k smrti. Bezpečnost však podala hlášení, že spáchala sebevraždu. Bulharské bezpečnosti se Georgi Dimitrova zatknout nepodařilo a americký velvyslanec Barnase odmítl po aféře s umučenou sekretářkou Dimitrova vydat.³⁷

³⁴ VYKOUKAL, TEJCHMAN, LITERA, *Východ: vznik, vývoj a rozpad...*, op. cit., s. 204.

³⁵ TEJCHMAN, *Sovětizace východní Evropy...*, op. cit., s. 206.

³⁶ VYKOUKAL, TEJCHMAN, LITERA, *Východ: vznik, vývoj a rozpad...*, op. cit., s. 206.

³⁷ *Ibidem*, s. 204-205.

1.8. Proces s Nikolou Petkovem

Nikolu Petkov byl tedy zvolen na místo ústředního tajemníka Zemědělského svazu. Petkov nahradil na požádání Sovětského svazu G. Dimitrova v delegaci, která v Moskvě podepisovala dohodu o příměří mezi Sovětským svazem a Bulharskem. Petkov byl na pozici ústředního tajemníka vybrán hlavně proto, že byl považován za slabého a snadno zmanipulovatelného člena Zemědělského svazu. Petkov jim však ukázal, že je mnohem silnějším protivníkem, než se domnívali. Brzy přestoupil k opozici, kterou ovšem komunisté zlikvidovali. Během procesu s Petkovem probíhalo hromadné zatýkání jeho přívrženců, kteří byli vyslýcháni a jejich výpovědi byli záměrně namířeni proti Nikolou Petkovi. Petkov byl označen za hlavního vůdce konspirací a následně zbaven imunity a zatčen. Jeho proces se konal 5. – 16. srpna 1947, byl odsouzen k trestu smrti a popraven.³⁸

³⁸ Ibidem, s. 204-206.

2. Stalinismus a Jugoslávie

2.1. Uchopení moci jugoslávskými komunisty po druhé světové válce

Protože se Bulharsko ve své zahraniční politice začalo orientovat na své sousedy, mezi nimiž byla nejvýznamnější Jugoslávie, je nutné uvést politickou situaci i v Jugoslávii mezi lety 1944-1948. Jugoslávie byla nejvýznamnějším sousedem z důvodu uzavření Balkánské federace se státy východního bloku, mimo jiné právě i s Bulharskem.

Na úvod je v popisu nastolení komunismu v Jugoslávii třeba říct, že v Jugoslávii stejně jako v Bulharsku působila nejdříve komunistická strana v hluboké ilegalitě a její vliv na politickou scénu byl velice slabý.³⁹ V Jugoslávii také probíhal boj s nacistickým Německem, které Jugoslávii během druhé světové války okupovalo. 6. dubna 1941 došlo k napadení Jugoslávie Německem, jenže Jugoslávie byla proti nacistickému Německu slabým soupeřem a tak válku prohrála. Prohra měla pro královskou Jugoslávii svůj nepříjemný následek. Jugoslávie byla smazána z mapy Evropy. Území Jugoslávie bylo rozděleno mezi nacistické Německo a jeho spojence. Tedy mezi italské fašisty, Bulharsko, Maďarsko a chorvatské Ustašovce, neboť díky nacistické okupaci mohl vzniknout samostatný Chorvatský stát. *„Nejvíce území okupovala, anektovala fašistická Itálie (chorvatské Přímoří, jižní část Slovinska, Dalmácii, Kotor a okolí), částečně ve prospěch Velké Albánie (část Makedonie a Kosova), které chtěla být protektorem. Německo okupovalo či anektovalo především hospodářsky a strategicky významná území Srbska, Banátu a Kosovské Mitrovice a severní část Slovinska. Bulharsku bylo dovoleno anektovat většinu území vardarské Makedonie a okupovat jižní Srbsko. Maďarsko uchvátilo malá území s asi miliónem obyvatel, z nichž většinu anektovalo (Bačka, Baranja, slovinské Medjumurje).“*⁴⁰ V této době se na jugoslávském území objevila, jak řada lidí kolaborujícími s nacisty, tak se zde objevil i odboj komunistů proti okupantům země. *„Cesta jugoslávských komunistů k moci začala již v letech 2. světové války. Na území Jugoslávie vedli nejen národně osvobozenecký boj proti německým okupantům*

³⁹ ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. Století*. Brno 2011, s. 106.

⁴⁰ TEJCHMAN, *Sovětizace východní Evropy...*, op. cit., s. 120.

*a jejich spojencům, ale byli i jednou ze stran faktické občanské války.*⁴¹ Jugoslávie byla stejně jako Bulharsko konstituční monarchií, která měla v čele krále Petra II. Jenže král Petr II. nesouhlasil s tím, aby Jugoslávie spolupracovala s Německem, proto během okupace žil v exilu v Londýně. V Londýně existovala exilová vláda Jugoslávie (stejně jako naše exilová vláda Československa, během Protektorátu Čech a Morava v roce 1939). A když král Petr II. žil v exilu v Londýně, tak se po úspěších v odbojovém hnutí ujal postupně hlavního vedení v Jugoslávii Josip Broz Tito. *„Dne 29. listopadu 1943 rozhodlo I. zasedání partyzánského parlamentu (AFNOJ) o zrušení pravomocí vlády v exilu a o tom, že králi nebude po válce povolen návrat do vlasti. Za novou vládu Jugoslávie byl vyhlášen Národní výbor osvobození vedený Titem, který byl současně jmenován maršálem.*⁴² Jediným pravděpodobně možným protivníkem komunistické strany v Jugoslávii, který se jí mohl postavit, byla skupina četníků vedená srbským generálem Dragoljubem Mihailovićem. Mihailovićova skupina četníků se snažila bojovat proti komunistickým partyzánům, ale zároveň i proti nacistům. Jejich cílem byla obnova Jugoslávie v původní předválečné podobě. Jenomže skupina četníků Mihailoviće se snažila o obnovení předválečné Jugoslávie tak usilovně, že začali spolupracovat s italskou i německou okupační armádou. Proto nezískali žádnou podporu ostatních států a i Spojenci se přiklonili na Titovu stranu. Kvůli boji proti německé okupaci odcestoval Tito za Stalinem do Sovětského svazu, kde se sešli v Moskvě. Během svého setkání v Moskvě, ke kterému došlo v roce 1945, se dohodli na uzavření smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci. Tato smlouva byla uzavřena na 20 let. Jugoslávským komunistickým partyzánům se nakonec podařilo osvobodit od okupantů většinu území Jugoslávie. A to byl důležitý rozdíl například právě mezi Bulharskem a Jugoslávií, kdy Jugoslávie se osvobodila více méně sama, ale Bulharsko za pomoci sovětských vojsk. Další rozdíl mezi Bulharskem a Jugoslávií byl, že během druhé světové války se Jugoslávie rychle distancovala od představitelů Osy a nebyla spojencem Německa, nýbrž byla na straně Spojenců. Bulharsko se od Německa dlouho nemohlo odtrhnout, až před koncem války, kdy už bylo velice pravděpodobné, že Německo válku nevyhraje. A hlavně Bulharsko jako spojenec Německa dokonce Jugoslávii okupovalo, konkrétně území vardarské Makedonie a jižní Srbsko.

⁴¹Ibidem, s. 119.

⁴²VYKOUKAL, TEJCHMAN, LITERA, *Východ: vznik, vývoj a rozpad...*, op. cit., s. 210.

V Neapoli došlo k setkání mezi Titem a Churchillem v srpnu roku 1944. Na této schůzce Tito se snažil přesvědčit Churchilla, že nemá v žádném případě zájem v Jugoslávii rozvíjet komunismus. Jenže realita byla někde jinde, protože v Jugoslávii už během války byla komunistická strana jediná důležitá politická strana. Komunistická strana v Jugoslávii se totiž situovala do strany bojíci za osvobození Jugoslávie pod názvem Antifašistické fronty národního osvobození (AFNOJ). I přesto v Jugoslávii existovalo ještě několik nekomunistických stran, jejichž představitelé byli Ivan Šubašić (politik chorvatského původu, působící nejdřív v Jugoslávii a posléze v exilové vládě společně s králem Petrem II. v Londýně) nebo Milan Grol (lídr srbské Demokratické strany od roku 1940) a další. Nekomunistické strany ovšem měly velice omezené pravomoci, takže důležité otázky řešila bezvýhradně komunistická strana v čele s Josipem Brozem Titem, který si pro řešení oněch důležitých otázek, které se týkaly především politiky a hospodářství, vybral vlastní regenty skládající se ze Srba Srdjana Budisavljeviće, Chorvata Anteho Mandiće a Slovince Dušana Sernece. Na tyto regenty musel Petr II. převést své pravomoci, protože na Petra II. apeloval Churchill, aby se zaprvé vzdal Mihailoviće, který se zapletl s nacistickým Německem, a za druhé, aby se pokusil s Titem domluvit na nové vládě, která by Titovi vyhovovala. V této době totiž už bylo v Londýně jasné, že se britská vojska na území Jugoslávie nedostanou dřív než vojska Sovětů. Král Petr II. tedy zvolil na místo premiéra chorvatského bána Šubašiče, který s Titem jednal na ostrově Vis o nové vyhovující vládě. Toto jednání probíhalo kolem června 1944 a následně pak v září odjel Tito do Moskvy kvůli pomoci v boji proti okupantům. Chtěl vyjednávat podmínky při osvobození Jugoslávie. Titovi šlo hlavně o to, aby po osvobození nezůstávaly sovětské jednotky na jugoslávském území a při jednání v Moskvě se mu toto přání podařilo prosadit.

Tito už měl otázku nové vlády dávno předtím vyřešenou. „*Projevilo se to v nové dohodě Šubašiče s Titem z 3. listopadu o vytvoření nové společné vlády a jmenování regentské rady, která by nahradila v zemi krále, kterému partyzáni nechtěli povolit návrat. Touto dohodou byla uznána státoprávní kontinuita a tím i mezinárodní uznání nové Jugoslávie.*“⁴³ Tato dohoda mezi Titem a Šubašičem byla uznána všemi třemi představiteli Velké trojky – Stalinem, Rooseveltem a Churchillem během konference na Jaltě, která se konala na začátku února roku 1945.

⁴³ TEJCHMAN, *Sovětizace východní Evropy...*, op. cit., s. 127.

Proto Petr II. podal 2. března 1945 demisi a následujícího dne předal své pravomoci na tři již zmíněné regenty. Vláda byla dotvořena 8. března 1945, kdy byla sestavena z Národního výboru osvobození a exilové vlády. Tito na nejvyšších pozicích předsedy vlády, vrchního velitele a generálního tajemníka Komunistické strany Jugoslávie. Ke konci měsíce března byla nová jugoslávská vláda oficiálně uznána i Velkou Británií a USA. Tato nová vláda v čele s Titem nebrala už žádný ohled na nekomunistické strany v Jugoslávii a veškerá svá rozhodnutí v oblasti politiky a hospodářství jim pouze oznámila jako holý fakt, se kterým se musejí smířit. Nekomunistické strany byly utiskovány i jinými způsoby. Byl zakazován opoziční tisk a jejich činnost hlídala komunisty ovládaná policie. Za této situace, kdy politické dění měla komunistická strana, dalo by se říct už pod palcem, byly vyhlášeny parlamentní volby na listopad roku 1945. Volby byly pro jistotu zmanipulované, a to i přesto, že jugoslávské obyvatelstvo s komunisty značně sympatizovalo. Tito chtěl mít ovšem všechno na 100% pojištěné, aby se v žádném případě nemohlo stát, že by volby prohrál. *„Komunisty zcela kontrolovaná Antifašistická fronta národního osvobození (AFNOJ) vystoupila s jednotnou kandidátkou, na niž bylo několik míst poskytnuto i nekomunistickým politikům, kteří byli členy fronty. Nepatrné zastoupení na této listině bylo nabídnuto i legální opozici. Ta však z pochopitelných důvodů odmítla.“*⁴⁴ Takže, jak se dalo předpokládat, komunistická strana volby vyhrála a hned na jejím prvním zasedání, které se konalo 29. listopadu 1945, došlo k důležitému rozhodnutí. Na tomto zasedání se nový parlament nebo jinak skupština, usnesla na tom, že bude zrušena monarchie a vyhlásí Jugoslávii lidovou a federální republikou (FLRJ). Jugoslávský komunistický režim vynikal oproti ostatním státům z Východního bloku hlavně tím, že žádná jiná země oddaněji nekopírovala sovětský svaz, než právě Jugoslávie. Proto když vznikla nová ústava, kterou přijal parlament dva měsíce po vyhlášení Jugoslávie lidovou a federální republikou, tak tato ústava byla věrnou kopií ústavy ze Sovětského svazu z roku 1936. V této ústavě byla občanům Jugoslávie formálně slibována občanská práva a svobody, ale ve skutečnosti byla budována diktatura pod velením Tita. A důležitá věc, kterou je nutné říci u nastolení komunismu v Jugoslávii je, že v této zemi nedošlo k nastolení komunismu jen díky pomoci Sovětského svazu, jako to bylo u ostatních zemí Východního bloku. U ostatních zemí Východního bloku, jakými byly například

⁴⁴ PELIKÁN, Jan a TEJCHMAN Miroslav. *Dějiny Jugoslávie (1918-1991)*. Dotisk. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7066-939-X, s. 31.

Bulharsko, Maďarsko nebo Polsko, by se vláda komunistů bez pomoci Sovětského svazu zřejmě neujala a neudržela víc než pár týdnů, možná měsíců. V Jugoslávii však měla silnou oporu v obyvatelstvu. Na obyvatelstvo totiž silně zapůsobilo vítězství v národně osvobozené válce, občanské válce a následný program vybudování státu postaveného na socialistických a federativních základech. Jedinou situací, ve které se Jugoslávie plně neztotožňovala se Sovětským svazem, bylo řešení národnostní otázky. Jugoslávie zastávala právo každého národa na svoji existenci. „*Titův režim nepreferoval žádné etnikum, i když vzhledem k oligarchickému systému ústřední moci byly reálné pravomoci federálních republik velmi omezené, přesto jednotlivé národy získaly rozsáhlou kulturní autonomii a podmínky pro další rozvoj. Poprvé v dějinách byla uznána existence makedonského národa, plnoprávními se stali i Černohorci a příslušníci muslimské entity v Bosně a Hercegovině.*“⁴⁵ Vedoucí postavení komunistické strany v Jugoslávii vedlo k následnému pomalému likvidování zůstávající opozice.

2.2. Boj proti komunistům

Stejně tak jako v jiných státech měla i jugoslávská komunistická strana své odpůrce. Proti komunistům tu stála již zmíněná legální opozice Ivana Šubašiče a Milana Grola, která začínala být pomalu likvidována. Tato legální opozice byla zvolena při volbách v jednotné kandidátce AFNOJ. Do roku 1946 měla ještě možnost se veřejně projevovat. Ovšem tato legální opozice byla pro komunisty jen malým oříškem oproti tajným ozbrojeným organizacím, které se snažily proti komunistům bojovat. Tyto ozbrojené organizace se držely v těžko přístupných místech, nejčastěji v horských oblastech. Jednalo se o oddíly četníků, pod vedením D. Mihailoviće. Pod vedením Mihailoviće vzniklo již v roce 1941 v Srbsku tzv. ravnogorské hnutí, které bylo silně monarchistické, antidemokratické a antikomunistické. Ravnogorské hnutí bojovalo hlavně proti Chorvatům, Bulharům a Maďarům, protože jim četníci kladli za vinu, že hlavně kvůli nim došlo k rozpadu Jugoslávie. „*Za svůj cíl vyhlásilo obnovu centralistické Jugoslávie, ve které bude Velké Srbsko (zvětšeno o území bulharská, maďarská, a albánská) zabírat až 70% veškerého území, v rámci obnoveného jihoslovanského státu mělo najít své místo i Velké Slovinko (zvětšené o území dosud italská a rakouská) jako autonomní část, a konečně Chorvatsko*

⁴⁵ Ibidem, s. 32.

s Bosnou, ovšem s poněkud menší autonomií.⁴⁶ Další bojovou protikomunistickou organizací byla albánská nacionalistická armáda, která měla název *Balli Kombetar*, v překladu Národní fronta. A také proti komunistům bojovala chorvatská ustašovská armáda. „*Státní moc nemilosrdně a za použití všech prostředků potlačovala odpor těchto guerillových formací. V závěru války a v prvních mírových měsících byly bez soudu postříleny tisíce četníků a ustašovců, včetně příslušníků těch jednotek, které uprchly do Rakouska a byly vydány zpět britskou a americkou armádou.*“⁴⁷ Takže v Jugoslávii probíhal boj proti německé okupaci, ale i vnitřní boj mezi komunisty a četníky, ustašovci a albánskou Národní frontou. Komunisté zvýšili intenzitu svého boje proti svým odpůrcům hlavně poté, co Německo napadlo Sovětský svaz. Protože po zradě Němců vůči Sovětskému svazu, když Němci porušili s nimi pakt Ribbentrop-Molotov, nakázal Sovětský svaz všem svým satelitním státům, aby začaly bojovat proti nacistům a aby pro tento účel založily Národní osvobozené fronty. Tak jako v Bulharsku vznikala Vlastenecká fronta, vznikla i v Jugoslávii Národní osvobozená fronta NOF. Tato Národní osvobozená fronta začala plánovat povstání, které mělo proběhnout 7. července 1941. Povstání nejdříve propuklo v Srbsku. V Srbsku a na Černé hoře mělo povstání největší úspěch, protože tam bylo slabé obsazení německým vojskem a v Černé hoře dokonce povstání nabylo celostátního charakteru. Černou Horu okupovala italská fašistická vojska, která proti zhruba třicetitisícové armádě černoorských povstalců, neměla šanci. Pak se postupně rozšířilo povstání do dalších částí Jugoslávie, kde probíhaly nepřetržité boje, kdy bojovali všichni proti všem. „*Tak se za války rozhodovalo v Jugoslávii nejen o vítězství či porážce států fašistické Osy v tomto prostoru, ale i o vítězství či porážce v boji o faktickou moc v poválečné Jugoslávii, o jejíž obnově se obecně tehdy nepochybovalo.*“⁴⁸ Do konce druhé světové války, která skončila v Evropě 8. května 1945 (v Jugoslávii skončily boje až 15. května) vymizeli téměř všichni komunističtí odpůrci, kteří byli buď zabití, nebo ve vězení. Ale nastala také masová emigrace, odhadem emigrovalo kolem 100. 000 lidí, kteří se obávali moci komunistů. Kapitulu bojů proti komunistům bych ukončila tím, že D. Mihailoviće se v roce 1947 podařilo komunistům chytit a popravít, kde se tak stalo, bylo ale tajemstvím. Ovšem podle posledních zpráv, kdy zřejmě poslední žijící důstojník již neexistující tajné

⁴⁶ TEJCHMAN, *Sovětizace východní Evropy...*, op. cit., s. 121.

⁴⁷ PELIKÁN, TEJCHMAN. *Dějiny Jugoslávie...*, op. cit., s. 33.

⁴⁸ TEJCHMAN, *Sovětizace východní Evropy...*, op. cit., s. 125.

jugoslávské služby OZNA podal informace, že k popravě Mihailoviće došlo v noci z 16. na 17. června, kdy byl zabit ranou do týlu na dunajském ostrově Ada Ciganlija, který se nachází blízko Bělehradu.⁴⁹ Ještě jedním z významných představitelů odporu byl katolický primas Alojzije Stepinac, který byl po válce zatčen a odsouzen k domácímu vězení. Ke konci války komunisté zcela úspěšně likvidovali svoji opozici a odpůrce komunismu. Symbolem pro tuto likvidaci se stalo městečko Bleiburg, kde byly popraveny tisíce Chorvatů, Muslimů, Slovinců, a Černohorců.

2.3. Poválečná obnova

Druhá světová válka byla velkým zásahem pro většinu evropských států a Jugoslávie nebyla výjimkou. Nejvíce byla Jugoslávie zasažena v oblastech ekonomiky a průmyslu. Nelze, ovšem opomenout ani ohromné ztráty na lidských životech nehledě na to, že mnoho dalších lidí se po válce ocitlo v otřesných podmínkách, kdy byli lidé bez práce a bez domova. Poválečný osud lidí v Evropě však naštěstí nebyl všem lhostejný. Organizace UNRRA posílala do Jugoslávie přebytky potravin, zdravotnický materiál nebo dopravní prostředky. *„Průmysl byl zničen či poškozen ze dvou pětín a téměř 300 000 rolnických hospodářství zůstalo bez jakéhokoli živého či mrtvého inventáře. Zničeno bylo přes 50% železničních tratí, vozového parku drah zůstala necelá čtvrtina (23% lokomotiv a 16% vagónů).“*⁵⁰ Obnova všech těchto faktorů by se asi nepodařila bez pomoci Sovětského svazu, kde si právě Stalin díky této pomoci pomalu připravoval půdu pro udržení Východního bloku, v němž by byly všechny země na Sovětském svazu hospodářsky, ekonomicky a politicky závislé. Pro obnovu Jugoslávie bylo důležité uzavření smlouvy o přátelství se Sovětským svazem, ke kterému došlo již před koncem války. *„V prvních dubnových dnech roku 1945 Tito odcestoval do Moskvy, kde se Stalinem podepsal smlouvu o přátelství, vzájemné pomoci, poválečné spolupráci s dvacetiletou platností, v níž se oba státy zavázaly bojovat proti Německu a položily základy vzájemné spolupráci politické a hospodářské oblasti.“*⁵¹ V Jugoslávii začala v rámci rychlé poválečné obnovy první pětiletka. Tyto pětileté nebo dvouleté plány byly typickým rysem komunistického režimu, který ovlivňoval Sovětský svaz. Pětiletka

⁴⁹ Zdroj: www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1277714-v-srbsku-uz-vedi-kde-byl-popraven-draza-mihailovic).

⁵⁰ TEJCHMAN, *Sovětizace východní Evropy...*, op. cit., s. 130.

⁵¹ PIRJEVEC, Jože. *Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha: Argo, 2000. Dějiny Evropy. ISBN 80-7203-277-1, s. 195.

stanovila ovšem cíle, které byly jen těžko splnitelné. Ale jelikož komunistický režim měl v Jugoslávii silné kořeny díky oblibě u velké části obyvatelstva, byla obnova Jugoslávie v roce 1946 překvapivě už na předválečné úrovni. Celkem rychle byla znovu zprovozněna dopravní síť, řada podniků a továren. Problémem bylo, že v Jugoslávii chybělo dostatečné množství financí. Proto byl v Jugoslávii po dobu obnovy nastolen podle sovětského vzoru tvrdý režim, kdy lidé byli nuceni žít na nízké životní úrovni. Násilným způsobem se získávaly prostředky od zemědělců. Zemědělci z těchto násilných praktik státu nebyli pochopitelně nadšeni. „*Ve snaze o co největší urychlení ,výstavby základů socialismu‘ přijala Lidová skupština v září 1946 zákon o znárodnění všech podniků svazového či republikového významu a tím vlastně přešel celý průmysl do rukou státu, zbývající malé podniky a provozovny místního významu byly znárodněné v roce 1948.*“⁵² Ovšem díky násilí začala zemědělská produkce spíše stagnovat, a tím pádem stoupala cena potravin, které byly během války i po válce už tak těžko k sehnání. Tímto chováním komunisté u zemědělců nezískali zrovna na oblibě. Během poválečné obnovy byla provedena i peněžní reforma, kdy byly staženy veškeré měny z cizích zemí a byly jednotně nahrazeny jugoslávským dinárem. Další změnou, kterou komunisté prosazovali, byla rovnoprávnost všech a v Jugoslávii tedy i všech národů a národností. Tato rovnost všech národů se tedy týkala jak Srbů, Chorvatů, Slovinců, tak i menších národů jako byli Makedonci, Černohorci a Muslimové. Stejná práva dostali i cizinci jiných národností žijící v Jugoslávii. Nejčastěji to byli cizinci z Maďarska, Albánie nebo Podkarpatské Rusi. Prosazování rovnosti všech národů bylo dobře demonstrováno díky etnický rozmanitému vedení komunistické strany. Ve vedení strany byl totiž Tito, původem Chorvat (předseda Svazu komunistů, maršál Jugoslávie a velitel ozbrojených sil SFRJ), Slovinec Kardelj (politik, který byl blízkým spolupracovníkem Tita), Ranković (Srb, rovněž blízký spolupracovník Tita, který měl na starosti tajnou policii pronikající do každé sféry společnosti. Nejvíce zasahovala proti nespokojeným rolníkům a bohatším sedlákům, které se snažila zastrašovat). A jako poslední byl Djilas, původem Černohorec, který měl na starosti kulturní a uměleckou tvorbu, jejímž úkolem bylo hlavně prosazování kultu Tita. V Jugoslávii probíhala jako i v jiných státech Východního bloku cenzura tisku, autoři vydávající protikomunistická díla byla zakázána. Výstřelkem na prosazování kultu

⁵² TEJCHMAN, *Sovětizace východní Evropy...*, op. cit., s. 134.

Tito byly tzv. štafety mládeže, které Titovi za velké slávy předávaly tzv. „poselství“. Toto čtyřčlenné vedení strany – Tito, Kardelj, Ranković, a Djilas – stálo ve vedení KSJ (Komunistické strany Jugoslávie) už od 30. let a veškerá důležitá rozhodnutí ve státě šlo přes ně. Ačkoli byla Jugoslávie parlamentní republikou a moc měla ležet v rukou parlamentu (skupštiny), realita byla jiná. Příkazy platily jen od komunistické strany, v jejímž čele stála nejdůležitější postava při stavbě socialismu v Jugoslávii – Tito, který zaváděl vedení státu na principu diktatury a oligarchie. Do této doby funkce prezidenta ještě neexistovala, ale Tito na pozici prezidenta pomalu, ale jistě směřoval. *„Velkou aktivitu projevovalo jugoslávské vedení i v mezinárodním komunistickém hnutí. Uvítalo sovětskou iniciativu na založení Informačního byra – nadnárodní organizace některých komunistických stran. Se sovětskou podporou bylo nakonec výsadní postavení KSJ vyjádřeno i formálně: ačkoliv se původně počítalo s Prahou, byl za sídlo Informačního určen Bělehrad.“*⁵³

2.4. Balkánská federace

Balkánská federace vznikla jako originální projekt komunistických zemí v počátcích druhé světové války, který měl vyřešit řadu problémů. Nejznámějším z nich byla makedonská otázka, kdy byla Makedonie rozdělena mezi Jugoslávii, Řecko a Bulharsko.⁵⁴ Na vznik Balkánské federace měla asi největší vliv Jugoslávie, která už od samého počátku nástupu komunistů k moci propagovala rovnost všech národů, a došlo by k sjednocení všech tří částí Makedonie. Sovětský svaz měl v této otázce tendenci hodně měnit svůj názor v souladu s reakcemi západních zemí.⁵⁵ *„Druhá polovina 50. let a velká část roku následujícího představuje v Jugoslávském prostoru období největšího nacionálního klidu a i určité (zcela výjimečné) etnické harmonie.“*⁵⁶

Byla založena Federativní lidová republika Jugoslávie. Jugoslávie se od počátku viděla jako vedoucí stát celé Balkánské federace, na tuto pozici vedoucího státu se hodila díky tomu, že se dokázala od okupace Němců a Italů osvobodit sama,

⁵³ PELIKÁN, TEJCHMAN. *Dějiny Jugoslávie...*, op. cit., s. 38.

⁵⁴ WEITHMANN, Michael W. *Balkán. 2000 let mezi Východem a Západem*. Z něm. přeložili Dostálová, Růžena – Souček, Jan. Praha: Vyšehrad, 1996., il., mp. ISBN:80-7021-199-7, s. 346.

⁵⁵ GIBIANSKII, Leonid. *Federative project soft the Balkan communists, and the USSR policy during second world war and the beginnin goft the cold war*. In: *The Balkans in the cold war*. Belgrade, 2011. ISBN 978-86-7179-073-4, s. 43.

⁵⁶ PELIKÁN, Jan. *Národnostní otázka v Titově Jugoslávii. (Stručný přehled vývoje.)*. Pelikán, Jan. In: *Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy*. Praha: Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV 78, č. 4, (1992), s. 377.

za což si získala u ostatních států uznání. Jugoslávská federativní republika byla složena z menších států a menšin jako byly Makedonci, Černohorci, Srbové, Chorvaté, Bosna a Hercegovina a Muslimové, pro které federace znamenala množství výhod v národní kultuře nebo ve školství. Jugoslávie věřila, že díky federaci se posune stát vpřed. Jugoslávie měla v plánu připojit i další státy. Byly jimi hlavně Albánie a pak Bulharsko.⁵⁷ Bulharsko se odtrhlo od spolupráce s Německem a rychle se snažilo si zlepšit před koncem války reputaci, podepsalo 5. října 1944 smlouvu o vojenské spolupráci s Jugoslávií a oba státy začaly pracovat na velice přátelských vztazích. Také Bulharsko vydalo prohlášení, ve kterém „co nejdříveji pozdravují nový makedonský stát“. Nový makedonský stát vznikl v rámci Federativní lidové republiky Jugoslávie, kde platila rovnost všem národům, a tím dostala Makedonie šanci uskutečnit svůj sen o svobodném a jednotném státu. Co se týče Albánie, u té se Jugoslávie snažila „vypěstovat“ závislost na Jugoslávii. Mělo k tomu dojít těsnou součinností obou států a vměšováním se Jugoslávie do Albánské politiky. Jugoslávie také otevřela hranice s Albánií a tím otevřela dveře k volné migraci. Albánie se měla stát sedmu republikou Balkánské federace a po Albánii mělo následovat i Kosovo. Jednání probíhalo i s Bulharskem.⁵⁸ „*První vážnější jednání o možnosti vytvořit federaci jižních Slovanů spojením Jugoslávie a Bulharska vedl Edvard Kardelj v Sofii v listopadu 1944 (tedy ještě před koncem války a ještě před dořešením plnoprávného mezinárodního postavení Bulharska).*“⁵⁹ Jenže tady nastal malý problém v tom, že Jugoslávie i Bulharsko pohlíželi na připojení Bulharska do Balkánské federace každý jinak. Nabídka Jugoslávie pro Bulharsko byla taková, že by se Bulharsko stalo jen dalším státem federace, kde má Jugoslávie prvořadé postavení. Bulharsko ovšem počítalo s připojením k federaci jako rovnocenný stát s Jugoslávií. A proto s touto nabídkou nesouhlasilo. Neznamenalo to ovšem konec přátelského vztahu mezi Jugoslávií a Bulharskem. Pouze se připojení oddálilo na dobu neurčitou, kdy by se našlo řešení, které by se nedotýkalo nacionálního citění bulharského národa. „*V srpnu 1947 Dimitrov na jednání s Titem na Bledu (tzv. bledský protokol) oznámil, že Bulharsko a Jugoslávie v blízké budoucnosti vytvoří celní unii. A když Tito koncem roku přijel do Sofie*

⁵⁷ KRAMER, Mark. *Stalin, the Split with Yugoslavia, and Soviet-East European Efforts to Reassert Control, 1948-1953*. In *Stalin and Europe*, Oxford – New York: Oxford University Press, 2014, s. 295.

⁵⁸ VYKOUKAL, TEJCHMAN, LITERA, *Východ: vznik, vývoj a rozpad...*, op. cit., s. 217.

⁵⁹ KOŘALKOVÁ, Květa. *Balkánská federace po roce 1945?* In: *Slovanský přehled*. Praha: Ústav dějin evropských socialistických zemí ČSAV 53, č. 4 (1967), s. 194.

*podepsat spojeneckou smlouvu, neváhal prohlásit, že spolupráce obou zemí bude taková, že ve srovnání s ní ,bude federace pouhou formalitou‘.*⁶⁰ Zahraniční politika Bulharska byla navíc omezena kvůli jeho dřívějšímu spolenectví s hlavním nepřítelem Spojenců – Německem. Bulharsko společně s dalším bývalým balkánským spojencem Německa, kterým bylo Rumunsko, museli vyčkat na podpis mírové smlouvy. Bulharsko bylo poté pod dohledem Spojenecké kontrolní komise. Pro lehký průběh vzniku Balkánské federace hrálo do karet i to, že se v obou zemích vyvíjel komunistický režim. *„Mezinárodní postavení Jugoslávie bylo v letech 1945-1946 zajištěno spojeneckými smlouvami se Sovětským svazem, Polskem a Československem, spojenci již z dob druhé světové války.“*⁶¹ Vývoj možného vzniku Balkánské federace nelibě pozoroval z Moskvy Stalin. Stalin se totiž obával, že kdyby vznikla Balkánská federace, ztratil by v zemích Východního bloku svůj vliv. Spojením všech států v Balkánskou federaci by vznikl takový státní útvar, který by svojí velikostí mohl klidně konkurovat vlivu Sovětského svazu na celém Balkáně. A to Stalin nemohl dopustit. Stalin totiž chtěl ovládat celý Východní blok a diktovat těmto státům podmínky sám. Proto se Stalin vždy snažil likvidovat vedoucí osoby, které by jemu svojí politickou velikostí mohly konkurovat. Nikdy neměl problém zlikvidovat své věrné spolupracovníky, ani přátelé, pokud měl sebemenší pocit, že ho na jeho pozici nějak ohrožují.⁶² Takovou osobou ohrožující Stalina se teď stal Tito, který se jevil na Balkáně nejsilnějším funkcionářem. K rozhodnutí k likvidaci Tita, dovedly Stalina dvě události. První bylo rozmístění jugoslávského leteckého pluku na albánském území – Titovo rozhodnutí, které si dovolil udělat sám, bez konzultace a souhlasu Sovětského svazu. Druhým důvodem se stal rozhovor mezi G. Dimitrovem a světovým tiskem, ve kterém se Dimitrov vyjádřil, že vznik federace považuje za reálné. Stalin začal vymýšlet intriky, jak zasáhnout proti vzniku takového ohromného státního útvaru. Proto si Stalin vyžádal, aby do Moskvy dorazili nejvyšší představitelé Jugoslávie a Bulharska, kde jim Stalin řekl, že by Bulharsko a Jugoslávie měli vytvořit společný stát.⁶³ Samozřejmě to Stalin nemyslel vážně, ale nemohl si dovolit napadnout Tita přímo. Proto usilovně naléhal, aby Balkánská federace vznikla co nejdříve, přestože z ekonomického a politického hlediska to

⁶⁰ VYKOUKAL, TEJCHMAN, LITERA, *Východ: vznik, vývoj a rozpad...*, op. cit., s. 217.

⁶¹ KOŘALKOVÁ, *Balkánská federace...*, op. cit., s. 194.

⁶² JOHNSON, Paul. *Stalin*. Brno: Barrister & Principal, 2014. ISBN 978-80-7485-006-6.133.

⁶³ ANIKEEV, Anatoly. *The idea for a Balkan federation: the civil war in Greece and Soviet-Yugoslav conflict 1949*. In: *The Balkans in the cold war*. Belgrade, 2011. ISBN 978-86-7179-073-4, s. 170.

nebyl tak rychle možné. Tím si Stalin našel další záminku k tomu, aby označil Titovo jednání za odmítavé ke Stalinovým rozhodnutím. Tito totiž nebyl tak hloupý, jak si asi Stalin myslel, protože Stalinovy snahy o urychlený vznik Balkánské federace rychle prohlédl. Proto došlo na tajném jednání k zamítnutí tohoto Stalinova doporučení urychlené vzniku Balkánské federace. Stalin začal pomalu podnikat jednotlivé kroky k tomu, aby bylo jugoslávské vedení izolováno, a tím došlo k roztržce mezi Stalinem a Titem.

2.5. Roztržka

Roztržka mezi Stalinem a Titem z roku 1948 byla zásadní událost v historii komunistické Jugoslávie. Dávala Jugoslávii výjimečný význam během studené války a spor byl vysvětlován jako ideologická odlišnost v obou zemích.⁶⁴ O roztržce mezi Stalinem a Titem vznikla v té době řada knih, které psali nejčastěji britští důstojníci, kteří se s Titem setkali, a když Studená válka vypukla, měli potřebu tím o stylem vyjádřit svoji podporu jugoslávským partyzánům.⁶⁵

Roztržka mezi Stalinem a Titem měla kořeny už před rokem 1948. První jiskrou do ohně byl Titův pochod na Terst. Terst byl ale místem, kde chtěli Američané a Angličané ukázat komunistům, že svůj vliv nebudou moci rozsévat i po západní Evropě. V rámci Terstu se Jugoslávie spoléhala na Stalinovu podporu, ale to byla chyba.⁶⁶ „*V otázce Terstu Tito není sám, nadšeně ujišťoval Krleža, „neboť za ním stojí všichni Slovinci, Srbové, Bulhaři, Chorvati, Češi, Poláci a Slováci. A také všichni Rusové.*“⁶⁷ Stalin totiž na jednu stranu ujistil Tita, že v otázce Terstu je s ním zajedno. Ve skutečnosti však zkoumal jak moc a jakými prostředky je Západ schopen obhajovat své zájmy na terstském území. Když Stalin zjistil, že Churchill s Trumanem chtějí Terst bránit i za pomoci válečné síly, stáhl se a dal Titovi rozkaz do 24h stáhl jugoslávské vojenské jednotky. Tuto zradu Tito Stalinovi oplatil 27. května v Lublani, kde ve svém projevu vyjádřil své rozhořčení a apeloval zde na to, že zájmy vlastního státu jsou mnohem důležitější než zájmy Sovětského svazu. Stalin tento výrok označil za nepřátelský. V roce 1947 svolal Stalin v polském městečku

⁶⁴ PAVLOVIĆ, Vojislav G. *Stalinism without Stalin: the Soviet origins of Tito's Yugoslavia 1937-1948*. In: *The Balkans in the cold war*. Belgrade, 2011. ISBN 978-86-7179-073-4, s. 11.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 12.

⁶⁶ ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Lidové noviny, 1998. 756 s., il. (Dějiny států.) ISBN: 80-7106-266-9, s. 505.

⁶⁷ PIRJEVEC, *Jugoslávie 1918-1992...*, op. cit., s. 196.

Szklarska Poręba sjezd, kde společně s ostatními představiteli komunistických stran ze satelitních států založili Informační byro se sídlem v Bělehradě. Druhou jiskrou do ohně mezi Stalinem a Titem se stala Albánie. V Albánii propukly nepokoje mezi přívrženci a odpůrci Tita. Vztahy s Albánií nebyly pro Tita uspokojivé a stále se zhoršovaly, přestávaly být v duchu jednoty a bratrství.⁶⁸ Tito si chtěl okupací Albánie sjednat v zemi pořádek. Poslušně o svém úmyslu informoval Stalina prostřednictvím vyslaného jugoslávského komunistického předáka Djilase. Na 17. setkání Djilase a Stalina konaného 18. ledna 1948 sovětský vůdce souhlasil s tím, že se Albánie stane součástí jugoslávské federace. Tito tedy vyslal do Albánie své ozbrojené jednotky. Pod záminkou ochrany albánského státu před možným nebezpečím ze strany Řeků a Anglo-Američanů.⁶⁹ Na to ovšem Stalin reagoval rozhořčeně, neboť toto Titovo jednání bylo hrozbou ke vzniku konfliktu se Západem, na který Stalin nebyl absolutně připravený. Tito obratem obdržel telegram od Molotova, ve kterém byl upozorněn, že postupuje naprosto nenormálně. Tito se snažil za svoji chybu omluvit, ale neúspěšně. Třetí důležitou jiskrou byla možnost vzniku Balkánské federace. Po poskytnutém interview Dimitrova zahraničním novinářům Stalinovi došla veškerá trpělivost a svolal schůzku s bulharskými a jugoslávskými představiteli. Tito byl obezřetný a místo sebe vyslal do Sovětského svazu Kardelja a Bakariće. Kardejl byl tvrdým způsobem donucen k podepsání smlouvy, ve které se Jugoslávie měla zavázat k tomu, aby veškeré otázky v rámci mezinárodní politiky řešil se Sovětským svazem. Kardelj pod nátlakem, kdy byl vzbuzen uprostřed noci a převezen na schůzku s Molotovem do Kremlu, smlouvu podepsal. Tito ovšem na tento diktát nepřistoupil. Rozhodnutí o tom, zda se rozejít se Sověty vzešlo z jedné strany, a to ze strany komunistů vedené Titem, Rankovićem, Kardeljem a Djilasem. Jugoslávci se totiž odmítli smířit s podřízenou rolí vůči Sovětskému svazu, který vyžadoval sovětský dohled nad jugoslávskou armádou a dohled i nad jejich zahraniční politikou. Komunistická strana vynaložila těžké úsilí a hodně riskovala vzdorem Stalinovi, ale většina kádrů komunistické strany byla rozhodnuta Tita v jeho politice následovat a vzpírat se Stalinovým i Molotovovým

⁶⁸ PAVLOVIĆ, Momčilo. *Albania between Tito and Stalin*. In: *The Balkans in the cold war*. Belgrade, 2011. ISBN 978-86-7179-073-4. s. 166.

⁶⁹ PETKOV, Dimităr. *Stalin sreštu Tito i Tito sreštu Stalin ili sbläsäkät meždu dvama lideri, balkanski rakursi*. Sofia 1980., s. 33.

rozhodnutím.⁷⁰ Stalin mu začal tedy vyhrožovat tím, že s Jugoslávií přeruší hospodářskou smlouvu, ale to Tita ke změně názoru nepřesvědčilo. Prvními kroky Stalina proti Titovi bylo odvolání všech sovětských poradců nebo expertů z Jugoslávie. Nejdříve došlo k odvolání sovětských poradců z jugoslávské armády, ke kterému došlo po doručení dopisu ze Sovětského svazu, který byl zaslán sovětským ministrem obrany N. Bulganinem, dne 18. března 1948.⁷¹ I další dopis, který následoval asi dva dny po tomto, obsahovalo oznámení o tom, že budou staženi sovětská experti pracující v jugoslávském civilním sektoru. Tento dopis byl psaný Molotovem, který byl v Sovětském svazu ministrem zahraničních věcí. Dopisy byly poslány přímo vládě Federální lidové republiky Jugoslávie. Následoval ještě třetí dopis. Tento dopis už psal Stalin společně s Molotovem. Dopis obsahoval vysvětlení, proč došlo ke stažení poradců a expertů z Jugoslávie. Zatím si Stalin nedovolil napadnout přímo Tita, ale napadal nejbližší spolupracovníky kolem něj. „*Dopis adresovaný ,soudruhu Titovi a ostatním členům ÚV KSJ‘, který obsahoval obvinění z řady závažných politických chyb, byl směsí falše a farizejství.*“⁷² Stalin s Molotovem obviňovali Djilase, Rankoviće, Kidriće a Svetozara Vukmanoviće-Tempa (náčelník politické správy armády a člen politického byra). Tito tato obvinění nebral na lehkou váhu, protože díky svému pohybu v Moskvě v 30. letech byl svědkem toho, čeho byl Stalin schopen. Ve 30. letech probíhala totiž v Sovětském svazu největší vlna čistek, nařízených Stalinem. Proto byl Tito při následujících krocích opatrný. 12. dubna 1948 byla uskutečněna schůze Ústředního výboru KSJ, na které byla sepsána odpověď na dopis z Moskvy od Stalina a Molotova. Jugoslávští politici odmítli všechna obvinění a kritiku, která vzešla ze strany Sovětského svazu. Kritiku odmítali hlavně z toho důvodu, že Jugoslávie byla jedním z neoddanějších států Sovětskému svazu a vznik rozporů odůvodňovali tím, že jsou v Sovětském svazu špatně informovaní o situaci v Jugoslávii.⁷³ S tímto tvrzením se ztotožnili všichni členové Ústředního výboru, kromě jednoho. Touto výjimkou byl Sreten Žujović (člen politického byra, ministr financí a generální tajemník AFNOJ), který naopak souhlasil s kritikou Sovětského svazu vůči jugoslávské politice. Žujović

⁷⁰ KULLAA, Rinna Elina. *Origins of the Tito-Stalin split within the Wider set of Yugoslav-soviet relations (1941-1948)*. In: *The Balkans in the cold war*. Belgrade, 2011. ISBN 978-86-7179-073-4, s. 87.

⁷¹ NÁLEVKA, Vladimír. *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad, 2010. 196 s., il. (Moderní dějiny.) ISBN 978-80-7429-011-4, s. 29

⁷² PELIKÁN, TEJCHMAN. *Dějiny Jugoslávie...*, op. cit., s. 40.

⁷³ KOTYK, Václav. *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku*. Praha: Oeconomica, 2009. 277 s. ISBN 978-80-245-1512-0, s. 69.

byl obviněn, že předává do Sovětského svazu tajné dokumenty. Společně s Žujovićem byl obviněn ještě jeden člen politického byra a tím byl Andrija Hebrang. Hebranga Ranković obvinil, že podával v Moskvě záměrně špatné a zkreslené informace o situaci v Jugoslávii. Tyto dva politiky obvinil veřejně Ranković, a jejich obvinění nebylo náhodné. Tito se totiž domníval, že když Sovětskému svazu nabídne viníky, kteří mohou za vznik tohoto konfliktu, situace se uklidní. K překvapení Tita byla jeho nabídka Stalinem odmítnuta a naopak se Stalin Žujoviće a Hebranga zastal. To vše bylo obsaženo v dalším dopise, který byl odeslán 4. května 1948. Tento dopis byl důležitý v tom, že Stalin poprvé už přímo útočil na Tita. Stalin Titovi v dopise vyčítal, že jeho chování je protisovětské a co se týče Žujoviće a Hebranga, na jejich ospravedlnění Stalin prohlásil, že sovětský vyslanec má nejen právo, ale i povinnost jednat kdykoliv a o čemkoliv s každým jugoslávským komunistou. Celá věc sporu mezi Jugoslávií a Sovětským svazem měla být projednáno na zasedání informačního byra. Titova neposlušnost vůči Stalinovi se projevila i v tom, že i přesto, že se Stalin Hebranga a Žujoviće zastal, tak Tito vystoupil proti těmto dvěma funkcionářům, kteří souhlasili se Stalinovou kritikou Jugoslávie.⁷⁴ Oba dva – Hebrang i Žujović – byli z Komunistické strany Jugoslávie vyloučeni, zároveň byli obviněni z velezrady státu a zatčeni. Tito je nechal uvěznit, protože se obával, že by velezrádci utekli z Jugoslávie a na zasedání Informačního byra, které se konalo v Bukurešti, by vystoupili jako zástupci Komunistické strany Jugoslávie. Na tomto zasedání, které se konalo 20. – 22. června 1948, se ale na konec představitelé Komunistické strany Jugoslávie nedostavili, a to proto, že na zasedání Informačního byra se jednalo hlavně o Jugoslávii. Jugoslávští komunisté byli na svoji politiku, založenou na samostatnosti, pyšní a tudíž se odmítali podříditi Stalinovi. „*Po odsouzení Jugoslávie Informbyrem v červnu 1948 se politické klima v lidově demokratických zemích začalo rychle měnit. Roztržka s Jugoslávií, přestože ve svém nejvlastnějším smyslu byla první krizí sovětského bloku a první mezinárodní porážkou stalinismu, stimulovala v praxi urychlené totální prosazování sovětského modelu socialismu.*“⁷⁵ Západ si začal pomalu všimnout nesrovnalostí ve vztazích mezi Jugoslávií a Sovětským svazem. Jedním ukazatelem, že mezi státy není všechno v pořádku bylo i to, že najednou zmizely všechny Titovy portréty, které se do té doby objevovaly hned vedle portrétu

⁷⁴ PELIKÁN, TEJCHMAN. *Dějiny Jugoslávie...*, op. cit., s. 43.

⁷⁵ MOULIS, Vladislav – VALENTA, Jaroslav – VYKOUKAL, Jiří. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989*. Vyd. 1. Ostrava: Amosium servis, 1991. 372 s. ISBN:80-85498-01-4, s. 89.

Stalina „4. února 1948, v době návštěvy vedoucích představitelů Komunistické strany Rumunska v Moskvě, zmizely náhle ze všech veřejných prostranství v Bukurešti portréty předsedy jugoslávské vlády a generálního tajemníka KSJ Josipa Broze Tita.“⁷⁶ Jugoslávie byla znovu obviňována z protisovětského chování Tita a dalších předních představitelů komunistické strany. Nejdůležitějším rozhodnutím tohoto zasedání bylo, že Komunistická strana Jugoslávie byla vyloučena z Informačního byra a také z celého seskupení Východního bloku.⁷⁷ Jugoslávští komunisté teď potřebovali silnou oporu v obyvatelstvu, kterou také získali. 21. července 1948 proběhla týdenní manifestace Komunistické strany Jugoslávie v Bělehradu. Tato manifestace proběhla pod hlavičkou V. sjezdu Komunistické strany Jugoslávie, ale neřešily se zde žádné politické otázky, které by se týkaly rozvoje země po tom, co byla Jugoslávie vyloučena z Východního bloku. Na tomto sjezdu bylo významně posíleno postavení Tita, protože zde přes 2300 delegátů vyjádřilo svoji podporu a ochotu bránit dosavadní Titovu politiku, která směřovala k nezávislosti Jugoslávie. Tento V. sjezd Komunistické strany Jugoslávie je symbolem první fáze roztržky mezi Stalinem a Titem, kdy byly oba dva ještě přesvědčení, že spor nebude mít dlouhého trvání. Byl tu Stalin, který prohlašoval, že mu stačí zvednout malíček a Tito bude odstraněn, a pak tu byl Tito, který stále doufal, že jde jen o pouhé nedorozumění. Proto Jugoslávie dále pokračovala v sovětských praktikách, aby Sovětskému svazu dokázala, že se jedná o pouhý omyl a že jsou Sovětskému svazu plně oddaní. K takovým praktikám patří například znárodňování a kolektivizace zemědělství, které Jugoslávie dokončila v dubnu 1948 přesně podle sovětského vzoru, kdy byly znárodněny všechny zbývající soukromé průmyslové podniky a řemeslné dílny. Také zatím v Jugoslávii nedošlo ani přes Stalinovu věčnou kritiku a útoky na jednotlivé politiky k oslabování jeho kultu. Nedošlo ani k přerušení spolupráce se Sovětským svazem a zeměmi Východního bloku. Stalin byl dále uctíván jako nejvyšší hlava sovětského Východního bloku. Zatím si nikdo nedovolil vznést kritiku vůči Stalinovi. Situace roztržky byla brána jako vnitřní záležitost. Jenže poté, co jugoslávská hlídka na hranicích s Rumunskem zastřelila generálplukovníka Arsa Jovaniće, došlo náhle k ještě většímu zhoršení vztahů mezi Sovětským svazem a Jugoslávií. A to proto, že Stalin této události z konce léta 1948

⁷⁶ PELIKÁN, Jan. *Sovětsko-jugoslávská roztržka*. In: Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 1, č. 7-8, (1990-1991), s. 174.

⁷⁷ WEITHMANN, *Balkán...*, op. cit., s. 347.

využil k tomu, aby Tita pošpinil. Sovětský svaz udělal z Jovaniće oběť, která zemřela v důsledku Titova diktátorského režimu. A nezůstalo jen u Jovaniće. Sovětský svaz se vrátil i dřívějším událostem s Žujovićem a Hebrangem, ze kterých také udělal oběti Titova teroru. Tato propaganda proti Titovi pronikla již do všech zemí Východního bloku, protože tuto propaganda probíhala všemi sdělovacími prostředky. Takže roztržka mezi Stalinem a Titem již přestala být vnitřní záležitostí. Tato propaganda vedla k tomu, že Jugoslávie klesla v očích ostatních zemí Východního bloku. Což byl samozřejmě Stalinův záměr. Chtěl, aby ho ostatní země v jeho postoji k Jugoslávii následovaly. Takže když Stalin v dalším kroku roztržky začal snižovat objem zboží, který si vyměňoval Sovětský svaz s Jugoslávií, netrvalo dlouho a k určitým omezením přistoupily i ostatní země Východního bloku. Nezůstalo ovšem jen u výměny zboží. Situace začala být nejvíce vyhrocená na pohraničních oblastech, kde docházelo k menším ozbrojeným incidentům. Nejvíce chodily zprávy z pohraničí s Bulharskem, Rumunskem nebo Albánií. Titova výhoda v této fázi roztržky, která trvala už rok, tkvěla ovšem v tom, že měl i po roce trvajícím konfliktu, obrovskou podporu u obyvatelstva ale i u politiků. Tito byl statečný a Stalinovy odporoval, s čímž Stalin nepočítal. Stalin na odpor nebyl zvyklý, protože u ostatních zemí Východního bloku se při vměšování do jejich politiky s takovým odporem nesetkal. Proto Tito v této roztržce vyhrál a stal se inspirací v pozdějších letech, kdy se proti Sovětskému svazu obracely i ostatní státy Východního bloku. Roztržka ale neskončila a v roce 1949 stále gradovala. V roce 1949 se ještě více zостřily útoky Sovětského svazu na Jugoslávii. Došlo to až tak daleko, že Sovětský svaz odvolal z Jugoslávie všechny své důležité úředníky, přestal s Jugoslávií spolupracovat i po stránce ekonomické. Podle sovětského vzoru se začaly řídit i ostatní státy Sovětského svazu, které s Jugoslávií přestali obchodovat, nakonec došlo i k vypovězení spojeneckých smluv. „*Mimořádně ostré verbální útoky přinesla rezoluce přijatá na druhém zasedání Informačního byra v listopadu 1949. Dokument, nazývaný ‚K SJ v rukou vrahů a špiónů‘, označoval Tita a jeho spolupracovníky za fašisty a agenty mezinárodního imperialismu a vyzýval jugoslávské vlastence ke svržení jejich krvavé diktatury.*“⁷⁸ Jelikož Tito Stalinovu nátlaku odolával, pohrával si Stalin i s myšlenkou, že by Jugoslávii vojensky napadl. Důkazem toho, že to myslel v té době vážně, byla vojenská cvičení sovětských vojsk, která se odehrávala blízko

⁷⁸ PELIKÁN, TEJCHMAN. *Dějiny Jugoslávie...*, op. cit., s. 44-45.

hranic Jugoslávie. Teprve korejská válka, která probíhala od roku 1950, Stalina od této myšlenky odvedla. V této válce, kde proti sobě bojovala Jižní Korea a Korejská lidově demokratická republika. Jižní Koreu podporovala OSN a Korejskou lidově demokratickou republiku Sovětský svaz a Čína. A když Stalin viděl, že USA v této válce rázně zakročily vysláním vojska na pomoc Jižní Koreji, aby odrazily nepřítele, upustil od svojí myšlenky napadnout Jugoslávii. Nechtěl utrpět porážku i v této zemi. Titovi díky silné podpoře obyvatelstva a i ostatních politiků stoupalo sebevědomí a v roce 1949 vystoupil společně s Kardeljem, Djilasem a i s dalšími níže postavenými politiky proti Sovětskému svazu. Začali kritizovat Stalina a jeho socialismus v Sovětském svazu. Hlásili, že tu nejde o socialismus, ale o osobní Stalinovu diktaturu. Tvrdili, že Stalinův socialismus nemá nic společného s ideály říjnové revoluce z roku 1917, po které se komunismus rozšířil do světa. Stalinovi mělo jít jen o získání většího území, kde menším státům nařizuje, co mají dělat. Většinu lidí dělalo velké problémy se s touto Titovou kritikou vůči Stalinovi srovnat. Najednou se z nich přes noc měli stát odpůrci stalinismu, který měli hluboce zarytý ve svém myšlení. Největší problémy nastaly na územích Srbska, Černé Hory a Makedonie, kde převládaly opravu silné rusofilské sympatie a tradice. Během roztržky, kdy byla postupně odříznuta od svých dodavatelů z východního bloku, začala se Jugoslávie pomalu orientovat na západní mocnosti. *„Politika západu vůči FLRJ se v prvním období roztržky omezovala víceméně jen na postupnou normalizaci vztahů, přičemž jejím cílem bylo nepřipustit kapitulaci Bělehradu před sovětským nátlakem a udržet Titovu vládu nad hladinou i hospodářsky.“*⁷⁹ Ke zlepšení vztahů se Západem došlo zásadně poté, co se Jugoslávie rozhodla konflikt se Stalinem, který se řešil doposud pouze v uzavřené společnosti Východního bloku, přenést na mezinárodní úroveň. Na mezinárodní úroveň byl konflikt povýšen po veřejném vystoupení jugoslávských delegátů na zasedání valného shromáždění OSN, které se konalo na podzim roku 1949. Zde jugoslávští delegáti vznesli obvinění na Sovětský svaz, že porušuje Chartu spojených národů z roku 1945, ve které 50 států odsouhlasilo, že budou udržovat mezinárodní mír a bezpečnost. Kromě této kritiky Sovětského svazu se na valném shromáždění OSN rozhodlo o jedné zásadní věci, která znamenala další porážku pro Stalina. Jednalo se o to, který stát bude jmenován do Rady bezpečnosti. Stalin navrhnul za kandidáta Československo. Ovšem na valném shromáždění byla za

⁷⁹ Ibidem, s. 47.

vhodného kandidáta do Rady bezpečnosti vybrána Jugoslávie. Podpora od západu přišla pro Jugoslávii, jak se říká, za 5 minut 12, protože Jugoslávie byla už pár měsíců v naprosté ekonomické a hospodářské blokádě od států východního bloku, což byl pro ni zásadní problém, jelikož tři čtvrtiny jejího zahraničního obchodu byly orientovány na Sovětský svaz, Československo, Polsko a Maďarsko. *„Západ vyšel Jugoslávii velmi rychle vstříc. Šlo o půjčky na nákup potravin, spotřebního zboží, ale též investičních statků. Nezůstalo však jen při podpoře prostřednictvím půjček. V roce 1950 postihla jugoslávské zemědělství neúroda, způsobená mimořádným suchem. Za situace, kdy hrozilo, že v některých oblastech FLRJ může vypuknout hlad, vlády USA a Velké Británie rozhodly poskytnout Jugoslávii přímou potravinovou pomoc v hodnotě asi 80 miliónů dolarů.“*⁸⁰ Jugoslávie začala spolupracovat i s dalšími státy kromě Velké Británie a USA. Obnovila vztahy s Řeckem, Rakouskem (s ním došlo k ukončení válečného stavu v roce 1951) a Spolkovou republikou Německo. V rámci sbližování se Západem bylo nutné, aby z tisku zmizela kritika politiky západních velmocí, především USA. I přesto ovšem, co se týkalo vlastní vnitřní politiky, zůstala Jugoslávie svá a nenechala si do svých vnitřních záležitostí zasahovat. Jako příklad lze uvést případ s arcibiskupem A. Stepinacem, který byl odsouzen, a západní mocnosti požadovaly po Jugoslávii jeho propuštění. To Jugoslávie razantně odmítla. Ze strany Sovětské svazu probíhaly jako odplata za Titovo vzdorové chování a na zastrašení ostatních států Východního bloku čistky. *„Byli stíháni a zatýkáni lidé, kteří sympatizovali s Titem, tzv. ‚titoisti‘. Sdělovací prostředky východoevropských zemí se předháněly v ‚usvědčování‘ jugoslávských renegátů, agentů imperialismu a krvavých psů.“*⁸¹ Vše probíhalo s cílem poučit satelitní státy o tom, že Sovětský svaz nebude trpět podobné chování, jaké předvedla Jugoslávie. Na ukázkou možných následků proběhly dva procesy s předáky komunistických stran. Jeden byl s Lászlo Rajkem v Maďarsku a druhý s Trajčo Kostovem v Bulharsku. Oba, aniž by měli cokoliv společného s Titovou herezí, byli zatčeni a zastřeleni. A následovaly i další ohromné čistky, během kterých se každý třetí člen komunistických stran satelitních států stal jejich obětí. *„Druhá rezoluce Informačního byra z listopadu, nazvaná ‚Komunistická strana Jugoslávie v moci špiónů a vrahů‘, pak už jen totální rozchod dovršila. Odtud se na celých šest let z Tita stal krvavý pes, vrah jihoslovanských národů a agent angloamerických*

⁸⁰ Ibidem, s. 47-48.

⁸¹ TEJCHMAN, *Sovětizace východní Evropy...*, op. cit., s. 140.

*imperialistů a z Jugoslávie země, se kterou pořádný komunista nesměl míti nic společného.*⁸²

2.6. Goli otok

Tito ze strachu, že Stalin využije drobné demonstrace jako důvod k tomu, aby mohl v Jugoslávii vojensky zasáhnout, se rozhodl, že začne ty, kteří měli prosovětské myšlení, pronásledovat. Chtěl si tím uhájit své postavení. Pronásledování lidí bylo tak rozsáhlé, že ve vězení neskončili jen lidé, kteří se veřejně hlásili k odporu proti Titově politice, ale i lidé, kteří třeba jen v soukromém rozhovoru vyjádřili nějaké pochybnosti, ale také lidé, kteří třeba jen neoznámili nedostatečnou loajalitu svých známých s Titovou politikou. Toto období strachu prohluboval i fakt, že Titova tajná policie nerespektovala v případě těchto pronásledovaných jakékoliv zákony. Tajná policie, vedená A. Rankovićem, také rozhodovala o délce jejich trestu. Většinou se jednalo o trest v délce dvou let v pracovním táboře. „*Mezi internovanými na Golem otoku byly i známé osobnosti, které se za války zúčastnily odboje jako Petre-Majski, Dimče Chadži-Mitreski nebo Panko Brašnarov, který v roce 1944 slavnostně zahájil první zasedání ASNOMu.*“⁸³ O tom, kde byli trestanci uvězněni nepodávala tajná policie žádné zprávy a tak jejich příbuzní nemohli zasílat žádné balíčky na přilepšenou. Mělo to své odůvodnění. Špatná strava byla jedním z faktorů, který měl zlomit přesvědčení prosovětsky smýšlejících Titových odpůrců. Jugoslávie však pro toto rozsáhlé zatýkání neměla dostatečnou kapacitu věznic. Bylo tedy nutné zřídit koncentrační tábor. „*Na návrh chorvatských bezpečnostních orgánů byl mimo jiné v červenci 1949 za tímto účelem vybrán osamělý útes v Kvarnerském zálivu, jehož samotné jméno Goli otok (Pustý ostrov) je dostatečně výmluvné.*“⁸⁴ Byl tu ovšem jeden faktor, který byl při výběru Golému otoku také důležitý. „*Na ostrově se nalézala velká naleziště kvalitního mramoru. Je tragikomickou skutečností, že z mramoru dobývaného vězni za nelidských podmínek, které mnozí z nich nepřežili, bylo postaveno nemálo pomníků oslavující vítěznou cestu budování*

⁸² Ibidem, s. 140.

⁸³ RYCHLÍK, Jan a KOUBA Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Dějiny států. ISBN 80-7106-642-7, s. 220.

⁸⁴ PIRJEVEC, *Jugoslávie 1918-1992...*, op. cit., s. 214.

*socialismu.*⁸⁵Goli otok ovšem nebyl založen za účelem vyvražďování, i když v nelidských podmínkách, kdy lidé trpěli zimou, hladem a těžkou prací, mnoho lidí zemřelo. Každopádně Goli otok byl založen za účelem převýchovy. Byly k tomu ovšem používány specifické metody. Vedoucí táborů se snažili poštvat vězně proti sobě. Ti, kteří nebyly ve svých názorech tak zatvrzelí a byli po nátlaku ochotni kolaborovat, pak přesvědčovali ostatní vězně, aby se také zřekli svých názorů. Když vězně odvezli lodí na Goli otok, čekala je od začátku řada trýznivých metod. Okamžitě po vystoupení z lodi byli hnáni kilometr dlouhou uličkou, kterou tvořili už převychovaní vězni. *„Ti za stálého řevu a nadávek do zaprodanců a zrádců strany a vlasti zasypali nově příchozí sprškou ran. Po doběhnutí k budově správy tábora z většiny z nich kapala krev.*⁸⁶ Vězni, kteří se nenapravili, měli v táboře podstatně horší podmínky. Měli horší stravu, delší pracovní dobu a byli od kolaborantů šikanováni. Nenapravení vězni měli ovšem možnost provést tzv. sebekritiku, kdy se zřekli svých názorů a přihlásili se k Titovi. Pak následovalo několikaměsíční zkušební období, po kterém byli propuštěni, ale i na svobodě byli dále sledováni, jestli plní to, co mají. Pokud tomu tak nebylo, byli opět uvězněni na Golém otoku a označeni za nenapravitelné. Situace na Golém otoku se změnila teprve po smrti Stalina, kdy se zmírnily podmínky a z Golého otoku se stalo klasické vězení.

⁸⁵ PELIKÁN, Jan. *Jugoslávsko-sovětské vztahy po XX. Sjezdu KSSS*. Slovanský přehled. Review for Central, Eastern and South eastern European History. Praha: Historický ústav AV ČR, 86, č. 2 (2000), s. 187.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 187.

3. Bulharsko během sovětsko-jugoslávské roztržky

3.1. Rok 1946 v Bulharsku

V roce 1946 bylo už jasné, že bulharskou politickou scénou ovládají komunisté. Bulharští komunisté po vzoru Sovětského svazu zavedli tvrdou cenzuru. Na provádění cenzury měli komunisté policii, která měla za úkol odhalovat možná spiknutí proti komunistické straně. Rok 1946 je pro historii Bulharska důležitý hlavně tím, že bylo v Bulharsku uskutečněno referendum. Toto referendum, které se konalo 8. září, je historicky významné, protože se obyvatelstvo Bulharska jednoznačně vyjádřilo, že si přeje zrušit dosavadní monarchii a je pro vyhlášení republiky. Pro republiku dalo na referendu svůj hlas 95,63 % občanů a pro monarchii se vyjádřilo 4,37% občanů.⁸⁷ Bulharsko bylo tedy vyhlášeno lidovou republikou a to na slavnostním zasedání Národního shromáždění, které se konalo přesně týden po referendu. Když bylo Bulharsko vyhlášeno lidovou republikou, rozhodla se královská rodina Bulharsko opustit. Celá královská rodina, včetně neplnoletého následníka trůnu Simeona, odešla 16. září do emigrace, konkrétně do Egypta. Další událostí, která následovala ihned po vyhlášení republiky, byly volby. V Bulharsku se opět rozjel kolotoč s předvolební kampaní na volby do Velkého národního shromáždění. Datum voleb byl stanoven na 27. října. A stejně tak, jak tomu bylo u předchozích voleb 18. listopadu roku 1945, tak i teď vystoupila opozice komunistů s požadavkem, aby volby byly kontrolovány Spojeneckou kontrolní komisí. V tomto požadavku měla opozice podporu amerických kádrů, jedním z nich byl ministr zahraničních věcí USA Burns a druhým byl generál Robertson, který byl americkým zástupcem ve Spojenecké kontrolní komisi. Ovšem komunistická strana tento požadavek odmítla. I přesto se nakonec opozice volby rozhodla nebojkotovat. Volby tedy proběhly ve stanoveném datu a výsledkem bylo, že Vlastenecká fronta získala naprostou většinu mandátů a komunisté měli více než 50% hlasů. K volbám se dostavilo na 5 miliónů voličů. Opozici volilo milión z nich, a to i přesto, že docházelo k opětovným volebním manipulacím. Po volbách vznikla nová vláda, většinu ve Velkém národním shromáždění získali komunisté. Předsedou nové vlády byl zvolen Georgi Dimitrov. Cílem této nové vlády bylo obnovení mezinárodního

⁸⁷ NJAGULOV Blagovest. *Istorijska na bǎlgarite: učebnik za čuždestranni graždani, kandidatstvaščivǎvisši učilišča v Republika Bǎlgarija*. Sofia 2002. ISBN 954-527-186-8, s. 196.

postavení Bulharska a uzavření pro Bulharsko spravedlivého míru po konci druhé světové války. Dále bylo cílem pokračovat v boji proti fašistům, ale také například poválečná obnova válkou zničeného národního hospodářství, která se měla uskutečnit dvouletým hospodářským plánem, podobně jako např. právě v Jugoslávii. Ruku v ruce s obnovou Bulharska šlo i schválení nového zákona o pozemkovém vlastnictví, který Národní shromáždění schválilo 12. března 1946. „*Zákon omezil vlastnictví půdy na 20 hektarů, v Dobrudži na 30 hektarů, přebytek půdy nad uvedenou výměru připadal státnímu pozemkovému fondu, který ji měl přidělovat oprávněným maloročníkům a bezzemkům, především účastníkům a obětem protifašistického boje, respektive pozůstalým po nich.*“⁸⁸ Důležitým bodem politického programu nové vlády, v nově vzniklé lidové republice bylo i vypracování nové ústavy.

3.2. Rok 1947 v Bulharsku

3.2.1. Mírová smlouva

Tento rok je významný pro bulharskou historii hlavně tím, že v tomto roce došlo k podpisu poválečné mírové smlouvy. Smlouva se podepisovala 10. února v Paříži. Pařížská mírová konference rozhodla o placení reparací a územních změnách, které se týkaly států Itálie, Finska, Rumunska a Bulharska. Pro Bulharsko před podpisem této smlouvy bylo důležité, že na konci války změnilo svoji zahraniční politiku. Po nátlaku Sovětského svazu změnilo Bulharsko své spojení s Osou na spojení se Spojenci, které bylo při uzavírání této mírové smlouvy velice důležité. Tím, že se Bulharsko zúčastnilo boje proti nacistickému Německu, si na poslední chvíli zlepšilo své mezinárodní postavení. V Paříži stál před Bulharskem důležitý úkol, který si nová vláda stanovila, a to obhájit spravedlivé uzavření míru a své mezinárodní postavení. Postavení Bulharska obhajovala v Paříži bulharská delegace, v jejímž čele stál Vasil Kolarov, který byl předsedou Národního shromáždění. Nejtěžšími protivníky Bulharska na této konferenci byli anglo-američtí zástupci a Řecko. Řecko se snažilo získat na úkor Bulharska území o rozloze 10 000 km² a obrovské reparace. Bulharsko nakonec prosadilo své požadavky díky silné podpoře Sovětského svazu, Polska, Československa a Jugoslávie. „*Podle mírové smlouvy podepsané v Paříži 10. února 1947 byly hranice Bulharska určeny podle*

⁸⁸ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska...*, op. cit., s. 340.

stavu k 1. lednu 1941, což znamenalo, že Bulharsku bylo potvrzeno připojení jižní Dobrudži. Rozloha Bulharska se tak ustálila na dnešních 110 842km². Reparace byly stanoveny částkou 45 miliónů dolarů ve prospěch Řecka a 25 miliónů ve prospěch Jugoslávie, která se však jako bulharský spojenec svého nároku zřekla.⁸⁹ Reparace musely být splaceny do 8 let a bylo domluveno, že splácení reparací bude probíhat v podobě průmyslových a zemědělských výrobků. Dále muselo Bulharsko značně omezit svoji armádu. Bulharsku bylo nařízeno, že armáda bude mít nejvíce 55 000 mužů, protiletadlové dělostřelectvo 1 800 mužů, válečné námořnictvo 3 500 mužů, tonáž mohla činit 7250 tun a v letectvu mohli vlastnit 90 letounů a 5 200 mužů. Dalším opatřením bylo, že Bulharsko nesmělo na hranicích s Řeckem stavět určité druhy opevnění. Bulharsko muselo vrátit Spojeným národům všechn majetek nabytý během druhé světové války. Vše se počítalo od doby, kdy mírová smlouva vešla v platnost. Mírová smlouva totiž byla podepsána 10. února, ale v platnost vešla až 15. února. Po ratifikaci mírové smlouvy a jejím uložení v Moskvě, v Bulharsku zanikla Spojenecká kontrolní komise a sovětská vojska musela do 90 dnů opustit bulharské území.⁹⁰

K mírové smlouvě s Bulharskem jsou připojeny tyto přílohy:

I. Mapa bulharských hranic.

II. Vymezení pojmu vojenského, vojenského leteckého a válečného námořního výcviku.

III. Vymezení pojmu a seznam válečného materiálu.

IV. O živnostenském, literárním a uměleckém vlastnictví a o pojištění.

V. O smlouvách, promlčecích lhůtách a o obchodních skripturách.

VI. O rozsudcích.⁹¹

3.2.2. Zostření politické situace v Bulharsku

Rozdělení Evropy mělo silný vliv na vnitřní politiku Bulharska, které spadalo do sféry vlivu Sovětského svazu, a kde díky tomu komunistická strana zvítězila ve volbách do Velkého národního shromáždění v říjnu předchozího roku. Díky silné podpoře Sovětského svazu si mohli komunisté ve státě diktovat své podmínky. Na bulharské politické scéně panovala dusná atmosféra mezi komunisty a její opozicí,

⁸⁹ Ibidem, s. 343-344.

⁹⁰ Zdroj: http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0699_00.htm

⁹¹ Zdroj: http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0699_00.htm

kteří se komunisté snažili zbavit. Opozice kritizovala komunisty ve svých listech „*Svoboden narod*“ a „*Narodno zemedelsko zname*“. Komunisté oba listy zakázali vydávat. V tu chvíli se ozvali ovšem diplomaté z Ameriky a Británie, kteří se proti tomuto zákazu postavili, neboť tímto zákazem opozičního tisku docházelo k porušování svobody tisku. Komunisté se ohrazovali tím, že tyto listy bránily klidnému průběhu žní a že tiskaři těchto časopisů odmítli otisknout listy, ve kterých se přímo útočilo na politiku Vlastenecké fronty. Svoji opozice se komunisté účinně zbavoval z dění politiky a hospodářství díky politickým procesům, které skončily pro jejich odpůrce buď smrtí, nebo dlouholetým vězením. Příkladem takových vykonstruovaných procesů byl například proces s Nikolou Petkovem nebo Georgi Gemetem Dimitrovem. Komunisty ovládaná policie odhalovala společně s vojenskou kontrarozvědkou „údajná spiknutí“. Jednalo se o spiknutí „Chán Krum“, „Neutrální důstojník“ a „Vojenský svaz“. Lidé, kteří byli obviněni z účasti v těchto spikleneckých skupinách, byli vyslýcháni, ale jejich výpovědi byly záměrně upravovány, aby svědčily proti Nikolou Petkovovi, který byl vůdcem opozice. Staré zdroje, ovlivněné ještě komunistickou cenzurou tvrdí, že spiklenci údajně donášeli informace z Bulharska k ostatním mocnostem. Měli vynášet informace týkající se politiky, hospodářství nebo vojenství. Také tvrdí, že tato spiknutí měla plánovat státní převrat, ale že naštěstí díky právě jejich policii a kontrarozvědce, byla včas odhalena a zneškodněna a už nic nebránilo k nastolení „demokratického“ rozvoje Bulharské lidové republiky.⁹² V dnešní době však nelze s jistotou říci, zda tato spiknutí skutečně existovala, spíše je pravděpodobnější možnost, že komunisté si spiknutí proti nim vymysleli, aby měli důvody k provedení procesů s kádry opozice a i k následnému celkovému odstranění opozice. Odstranění opozice bylo projednáno po popravě Nikolou Petkova, který byl popraven 23. září 1947. „*Již předtím 26. srpna 1947 projednalo Velké národní shromáždění návrh zákazu a rozpuštění opoziční politické strany Bulharský zemědělský národní svaz se všemi jeho odbočkami a sekcemi (mezi nimi i Svazu zemědělské mládeže), dále rozpuštění jejich parlamentní skupiny a anulování všech poslancekých mandátů.*“⁹³ Netrvalo dlouho a tento návrh zákona byl přijat a opozice zcela zlikvidována.

⁹² AMORT, Čestmír. *Dějiny Bulharska*. Praha: Svoboda, 1980, s. 629.

⁹³ KOŘALKOVÁ, Květa. *Účtování s minulostí. Bulharsko roku 1947*. In: Slovanský přehled. Praha: Ústav dějin evropských socialistických zemí ČSAV 53, č. 2, (1967), s. 92.

3.2.3. *Měnová reforma*

Během roku 1947 také proběhla měnová reforma, jelikož v Bulharsku v té době panovaly neuspořádané poměry ve financích. Bulharská vláda tedy dne 7. března schválila reformu, která nařídila opatření, díky kterým se zabránilo možné inflaci. Obyvatelé Bulharska přicházeli do bank, kde odevzdávali všechny své peníze a každý z nich doslal 2 000 leva v nových bankovkách. Zbytek byl ukládán na vkladní knížky. Co se týkalo podnikatelské činnosti, tam to fungovalo tak, že do 5 000 leva se vyplácelo hotově, ale nad 5000 leva už v šecích. Pozitivní dopad této měnové reformy se projevil již během pár měsíců, kdy bylo možné provést zvýšení reálných mezd a snižovat ceny průmyslových výrobků.⁹⁴

3.2.4. *Dvouletý plán*

Díky druhé světové válce zůstalo Bulharsko v oblasti hospodářství, jehož rozvoj brzdila válečná výroba pro německá vojska, velice zaostalé. Proto se nová vláda rozhodla pro obnovu národohospodářského sektoru, vše samozřejmě podle vzoru Sovětského svazu. Tento dvouletý obnovující plán hospodářství Bulharska byl odstartován 1. dubna 1947, ale ke schválení došlo až 24. dubna 1947. V letech 1947-1948 mělo dojít ke značnému zlepšení hlavně v oblastech industrializace, elektrifikace a průmyslu. Díky dvouletému plánu měla být zvýšena životní úroveň bulharského obyvatelstva. K jeho úspěšnému splnění ovšem byla potřeba peněžní podpora od Sovětského svazu, který Bulharsku poskytl úvěry. Díky těmto úvěrům byly v Bulharsku zřízeny průmyslové závody, rozvinula se zemědělská družstva. Rok 1947 se v dvouletém plánu neprojevil úplně úspěšným rokem, byl spíše ztrátovým. Správný koloběh obnovy země nastal až v roce 1948, kdy se ztráty z předchozího roku dohnały a někdy došlo dokonce k překročení stanoveného limitu. Například v průmyslu byla norma splněna na 89%. *„Přijetí plnění dvouletého hospodářského plánu v Bulharsku je svým způsobem specifikum v lidově demokratických zemích střední a jihovýchodní Evropy, protože přechod k plánovanému hospodaření byl proveden v době, kdy nebyly ještě znárodněny průmyslové podniky, kdy v podnicích (a to ne ještě ve všech) byla pouze dělnická kontrola prostřednictvím odborových orgánů.“*⁹⁵ Znárodnění bylo povoleno už po

⁹⁴ Ibidem, s. 88-89.

⁹⁵ Ibidem, s. 89.

vstupu mírové smlouvy v Paříži v platnost, ale v Bulharsku k procesu znárodnění přistupovali postupně. Vláda postupně omezovala iniciativu malých podniků, které se zabývaly průmyslem. Omezovala malé řemeslníky prostřednictvím daní. Následovalo znárodnění tabákového a poté i lihového průmyslu. Zbývající znárodnění následovalo po přijetí nové ústavy. Po přijetí ústavy bylo totiž soukromé vlastnictví úplně odstraněno. Lidové shromáždění přijalo 23. prosince 1947 zákon, který znárodnil všechny soukromé průmyslové podniky, které se pracovaly v hutnictví, kovoobrábění, výrobě cementu, skla, zpracování nafty, plynů, ale i potravinářský textilní nebo dřevařský průmysl. Znárodnění se týkalo i dolů a bank, ale to až po schválení dalšího zákona, které schválilo Velké národní shromáždění 26. prosince 1947. Odstraňovalo se soukromé vlastnictví na vesnici, půda byla vykupována. Vše probíhalo v rámci socialistické přestavby Bulharska. „*Koncem roku 1948 již 93% veškeré průmyslové výroby Bulharska vycházelo ze znárodněných podniků, 2% z družstevního sektoru a pouze 5% podniků patřilo soukromníkům.*“⁹⁶ Ovšem „úspěšný“ hospodářský rozvoj Bulharska byl hlavně zásluhou Sovětského svazu, což samozřejmě v rámci propagaci socialismu neopomenula komunistická vláda nikdy obyvatelstvu připomínat. Bulharsku participovalo na smlouvách, které mezi sebou měly vzájemně uzavřené všechny země Východního bloku. Bulharsko mělo uzavřené smlouvy s Československem, se kterým mimo jiné Bulharsko uzavřelo svojí první dlouhodobou dohodu o vzájemných investičních dodávkách. Československo poskytovalo Bulharsku hlavně stroje, osobní auta, nákladní nebo autobusy. Dále se Sovětským svazem, se kterým mělo Bulharsko důležitou dohodu, která se týkala hlavně zahraničního obchodu. Tato dohoda byla uzavřena 5. července 1947 na 87 miliónů dolarů. Sovětský svaz poskytoval Bulharsku důležité potraviny, jako bylo obilí a krmiva pro zvířata, a to hlavně proto, že Bulharsko během dvouletého plánu sužovala velká sucha. S Jugoslávií mělo Bulharsko velice obsáhlou hospodářskou dohodu, která byla potvrzena bledským protokolem. Bledský protokol mezi sebou projednávali Georgi Dimitrov a Josip Broz-Tito. „*Vedle rozhodnutí o uzavření spojenecké smlouvy obsahoval bledský protokol usnesení o dalekosáhlé výměně zboží, o přípravách uskutečnění celní unie, o možnostech koordinace národohospodářských plánů a o vzájemné spolupráci v oblasti průmyslu, energetiky, hornictví, zemědělství, dopravy a zahraničního obchodu.*“⁹⁷ Později byla uzavřena

⁹⁶ Ibidem, s. 90.

⁹⁷ Ibidem.s.90

dohoda také s Albánií, se kterou Bulharsko podepsalo jak smlouvu o spojení, tak i hospodářskou dohodu, u které se ale předpokládala účast i Jugoslávie. A nakonec je tu ještě Rumunsko, se kterým Bulharsko vytvořilo celní unii. Tyto smlouvy a dohody, které Bulharsko se státy východního bloku uzavřelo, zvláště pak dohody s Jugoslávií a Albánií, byly u Sovětského svazu hodnoceny velice kladně. Kladně byly ovšem hodnoceny jen do té doby, dokud Georgi Dimitrov po cestě z Rumunska, kde byl podepsat spojeneckou smlouvu, nevydal pro světová média interview, ve kterém se vyjádřil, že je tu jistá možnost o vytvoření spojení všech lidových republik, spojených celními uniemi, v Balkánskou federaci. V tu chvíli Sovětský svaz už nebyl spokojen s takovým výkladem těchto smluv. Došlo k ostré kritice, která byla otištěna v sovětském listu „Pravda“. „...28. ledna 1948 redakční článek ‚Pravdy‘ sděloval svým čtenářům, že ‚redakce Pravdy soudí, že čeho mají tyto země zapotřebí, není problematická nebo umělá federace nebo konfederace ani celní unie, nýbrž upevnění a obrana jejich nezávislosti a svrchovanosti mobilizace a organizaci vnitřních lidových demokratických sil, jak to bylo právem řečeno v prohlášení devíti komunistických stran.“⁹⁸

3.2.5. *Nová ústava*

Předlohou této nové ústavy byla ústava Sovětského svazu z roku 1936. K jejímu přijetí došlo 4. prosince 1947. Před touto ústavou platila v Bulharsku Trnovská ústava, která ovšem pro nově vzniklý socialistický režim v Bulharsku nebyla již vyhovující. Komunisté proto potřebovali vytvořit novou ústavu, zvláště poté, co se jim podařilo odstranit opozici a chtěli tak legalizovat svoje postavení. Nová ústava byla i jejich symbolem vítězství nad fašisty a monarchií. Návrh nové ústavy pojednával o různých věcech, mimo jiné, se v ní hlavně pojednávalo o poválečné obnově, neboť v Bulharsku byly po válce vyčerpány zásoby uhlí, různých surovin ale i zdroje elektrické energie byl velice nedostačující. Znění nové ústavy bylo projednáváno parlamentní komisí, v jejímž čele stál komunist Vasil Kolarov a Georgi Dimitrov. Georgi Dimitrov o této ústavě na V. sjezdu Bulharské komunistické strany v roce 1948 pronesl, že nová ústava upevnila demokratickou formu vlády v Bulharsku a také otevřela dveře pro vývoj země. Podle této nové vzniklé ústavy byl hlavní strůjcem moci lid, který získal volební právo aktivní či

⁹⁸ Ibidem, s. 91.

pasivní od 18 let a to bez ohledu na pohlaví, národnost, víru, množství majetku, vzdělání nebo povolání. Předsednictvo Národního shromáždění se stalo kolektivní hlavou státu, skládalo se z devatenácti členů a v jeho čele stál komunist dr. Minčo Nejčev. Dále bylo sestaveno byro parlamentu, které dohlíželo na jeho práci a v jehož čele stál také komunist Rajko Damjanov. A parlament se stal nejvyšším a jediným zákonodárným orgánem v Bulharské lidové republice, kterému se 11. prosince 1947 představila nová vláda. Georgi Dimitrov stál v jejím čele, na pozici náměstků byli Trajčo Kostov (předseda národního výboru) a Vasil Kolarov (ministr zahraničních věcí) a Anton Jugov (ministrem vnitra). Ústavou se legalizovalo znárodnění jak přírodního bohatství, tak i například pošty, telegrafu, rozhlasu atd. V oblasti zemědělství bylo stanoveno, že půda náleží těm, kteří půdu obdělávají, ale bylo určeno, jaké množství půdy mohou zemědělci vlastnit. Tato ústava komunistů platila až do roku 1989, kdy došlo k svržení komunistického režimu v Bulharsku a následně roku 1990 byly provedeny v ústavě úpravy a z Bulharské lidové republiky se stala Bulharská republika.

3.3. Léta 1948 - 1949

V roce 1948 se konal 2. února II. kongres Vlastenecké fronty. Tento kongres byl významný tím, že se na něm členové Vlastenecké fronty usnesli na přijetí nového programu a nového organizačního řádu. Na tomto kongresu došlo ještě k jednomu významnému usnesení, na základě kterého se Vlastenecká fronta měla stát jednotnou, všennárodní politickou organizací, jež by se neskládala z různých stran, ale každý politik by fungoval v tomto kolektivu individuálně. Hlavní slovo v této masové organizaci měla Národní rada Vlastenecké fronty, do jejíhož čela byl zvolen Georgi Dimitrov. Všechny strany měly splynout v jednu jednotnou dělnickou stranu. Do této strany byli přijímáni sociálně demokratičtí politikové, kteří byli před přijetím do Bulharské dělnické strany, důkladně prověřeni. Komunisté nechtěli dovolit, aby se do strany dostali lidé, kteří by měli v plánu stranu vnitřně rozkládat. Na V. sjezdu pak byla Bulharská dělnická strana přejmenována na Bulharskou komunistickou stranu. Politické strany ve Vlastenecké frontě tedy postupně ustupovaly a tím mohlo dojít k uskutečnění původního plánu vzniku strukturovaně jednoduché organizace. Situaci značně ulehčilo to, že se Zveno rozhodlo 19. února 1949 svoji stranu rozpustit, ale její členové dále pokračovali v aktivní politické práci, ale už jako

individuální členové Vlastenecké fronty. V zahraniční politice se Bulharsko snažilo o blízkou spolupráci se státy Východního bloku, proto vznikla řada spojeneckých smluv. O blízké spolupráci se jednalo už v roce 1947, když v červenci navštívil rumunský předseda vlády Petr Groza Bulharsko. Další projednávání nastalo, když Georgi Dimitrov navštívil Jugoslávii, kde se jednalo mimo jiné také o upevnění míru na Balkánském poloostrově. Úzká spolupráce byla navázána také s Československem a Polskem. Jednání pak byla oficiálně dovršena spojeneckými smlouvami. „27. listopadu 1947 podepsala bulharská vláda spojeneckou smlouvu s Jugoslávií s dalekosáhlými úkoly pro upevnění vzájemné spolupráce i závazky pro zajištění míru na Balkáně. 16. prosince 1947 podepsala spojeneckou smlouvu s Albánií, 16. ledna 1948 s Rumunskem, 18. března 1948 se Sovětským svazem, 23. dubna 1948 s Československem, 18. června 1948 s Polskem, 16. července 1948 s Maďarskem.“⁹⁹ S Řeckem zůstaly vztahy napjaté i po uzavření mírové smlouvy v Paříži. Tyto vztahy byly nebezpečné z hlediska mezinárodního postavení Bulharska. Řecko obvinilo Bulharsko, Albánii a Jugoslávii z toho, že podporují řeckého generála Markose, který vedl v Řecku partyzánské složky. Stížnost podalo Řecko přímo Radě bezpečnosti.

3.3.1. 5. sjezd Bulharské komunistické strany

Sjezd bulharských komunistů se konal mezi dny 18. – 25. prosince 1948. Na tomto zasedání komunistů, byl zhodnocen sled událostí v předchozím roce. „Byl to sjezd vítězů, plný nadšeného skandování a také velkých plánů do budoucna.“¹⁰⁰ Na sjezdu se sešlo celkem 973 delegátů, kteří zde zastupovali skoro půl miliónu členů komunistické strany. Mezi delegáty se objevili lidé, kteří bojovali v povstání v roce 1923 a pak v letech 1941-1944, ale i bývalí emigranti nebo vězni. Sjezdu se však neúčastnili pouze bulharští představitelé komunistické strany, ale byli tu zástupci mnoha zemí, v jejichž popředí samozřejmě byli zástupci Sovětského svazu. Došlo zde k přejmenování Bulharské dělnické strany (komunistů) na Bulharskou komunistickou stranu (BKS), název, který se používal už v roce 1919. Jedním z hlavních témat, kterým se komunisté věnovali, byl dvouletý hospodářský plán, který byl zhodnocen ústřední výborem velice kladně. Rok 1947 byl sice v plnění plánu slabší, ale během roku následujícího se stihlo většinu dohnat a mohly se

⁹⁹ Ibidem, s. 93.

¹⁰⁰ VYKOUKAL, TEJCHMAN, LITERA, *Východ: vznik, vývoj a rozpad...*, op. cit., s. 272.

postavit i průmyslové podniky. Čímž se objevila nová pracovní místa pro obyvatelstvo, a tím mohla být i pozvednuta jejich životní úroveň. Dvouletý plán měl být tak úspěšný, že se obyvatelům Bulharska zvedly i mzdy. Pro obyvatelstvo bylo možné zajistit i různá sociální opatření. Dále bylo zajištěno, aby se v obchodech objevilo více spotřebního zboží. Hlavní slovo na sjezdu měl Georgii Dimitrov. Zdůraznil, že lidově demokratický stát je postaven na základech pracujícího lidu, zároveň ale uvedl, že takovýto stát není trvalého charakteru, ale pouze přechodný stav státu, jehož hlavním úkolem je postavit základy pro pevný socialismus. A aby tohoto cíle mohli komunisté bezpečně dosáhnout, je nutné spolupracovat se Sovětským svazem. Georgii Dimitrov kladl velký důraz v projevu na to, že spolupráce se Sovětským svazem je nutná už jen kvůli tomu, že Sovětský svaz osvobodil Bulharsko ze spárů nacistické okupace, a proto bude země pracovat na tom, aby si s tímto osvoboditelem udrželo těsné politické styky založené na vzájemné spolupráci a přátelských vztazích. Každý pokus namířený proti této spolupráci bude brán jako útok na vlastní zemi. Ve svém projevu věnoval Dimitrov značnou část i povstání z 9. září 1944, které chválil v tom směru, že díky němu se otevřely brány pro vybudování socialismu v Bulharsku, který měl být vybudován během 15-20 let. Bulharsko se mělo stát industrializovaným, ekonomickým a zemědělským socialistickým státem, kde jsou rozvinuta zemědělská družstva, ve kterých se umístí na pracovních pozicích chudí a střední rolníci. K tomu, aby mohl být v Bulharsku zaveden socialismus, byla potřeba i socialistická propaganda, která by působila na obyvatelstvo. Proto komunisté zdůrazňovali, že je potřeba provést kulturní revoluci. Muselo být předěláno jak školství, věda, umění i kultura, kde byly v různých prvcích propagován socialismus a kult Stalina. Všechny tyto změny týkající se družstev, školství, kultury atd. se měly odehrát během následujícího pětiletého plánu, který komunisté na tomto sjezdu odsouhlasili a který probíhal v letech 1948 – 1953.¹⁰¹

3.3.2. *Bulharsko-jugoslávské vztahy*

V bulharsko-jugoslávských vztazích hraje důležitou roli otázka makedonská. V Jugoslávii, stejně jako v Bulharsku, zvítězil komunistický režim pod vedením Josefa Broze-Tita. Proto Bulharsko začalo Jugoslávii brát jako svého spojence, což

¹⁰¹ DOLEŽAL, Ivan. *Dejiny Bulharska*. Bratislava: Osveta, 1962, s. 639-641.

ovlivnilo postavení Bulharska k makedonské otázce. V rámci Balkánské federace měl vzniknout makedonský stát, ke kterému bude připojena i pirinská Makedonie. Alespoň s tímto plánem počítal Tito, ale hlavně makedonští komunisté. Vzhledem k plánovanému vzniku Balkánské federace, kdy si Bulharsko počínalo tak, že se stane součástí Balkánské federace jako rovnocenný partner Jugoslávie, panovaly mezi Jugoslávií a Bulharskem blízké a přátelské vztahy. Proto Bulharsko změnilo svůj pohled na makedonskou otázku. *„Vláda Vlastenecké fronty rezignovala jako první v dějinách Bulharska na názor, že Makedonci jsou Bulhaři. Staré pokusy o spojení Makedonie s Bulharskem byly označeny za ‚velkobilharský šovinismus‘“*.¹⁰² Na bulharském území žila menšina Makedonců, která v nově nastalé situaci – možnosti vzniku Balkánské federace – získala od bulharské vlády uznání své svobodné existence na bulharském území. Nikdo už netrval na tvrzení, že Makedonci žijící v pirinské Makedonii jsou Bulhaři.¹⁰³ V té době už pravděpodobně žádní národně uvědomělí Makedonci v pirinské Makedonii nebyli, všichni se již považovali za Bulhary, nebo takových národně uvědomělých Makedonců bylo jen minimum. Jistá změna v bulharsko-jugoslávských vztazích nastala poté, kdy Bulharsko zjistilo, že se nemá stát rovnocenným partnerem Jugoslávie v Balkánské federaci, ale pouze dalším řadovým státem vedle Albánie, Makedonie, Srbska, Chorvatska nebo Černé Hory. Toto zjištění se velice dotklo národního cítění Bulharů, ale nedošlo k přerušení spolupráce mezi těmito dvěma státy, pouze se otázka vzniku Balkánské federace odložila na pozdější dobu. Vedlo to ovšem na jaře roku 1948 i ke změně postoji Sofie k makedonské otázce. Bulharský postoj k Jugoslávii už přestával být tak vstřícný a nejvíce se to projevilo po zasedání Informačního byra, které se konalo 23. července 1948. Na tomto zasedání se makedonská otázka již přímo neřešila, ale brzy poté se projevily změny v rámci vztahů bulharsko-jugoslávských. Po 16. plenárním zasedání Ústředního výboru Bulharské komunistické strany došlo k důležitým závěrům. Jedním z nich byl, že Bulharsko oficiálně odmítlo myšlenku vzniku Balkánské federace, respektive bulharsko-jugoslávské federace, kde jsou tyto dva státy vedle sebe jako rovnocenní partneři. *„Přijatá rezoluce ‚O situaci v Pirinském kraji‘ hovořila o tom, že zde byl fakticky ‚vytvořen stát ve státě, ve kterém byla vyvolána nenávisť obyvatelstva k bulharskému národu, bulharskému*

¹⁰² RYCHLÍK, KOUBA, *Dějiny Makedonie...*, op. cit., s. 225.

¹⁰³ ANGELOV, Veselin Jasenov (ed.). *Makedonskijat vāpros v bālgaro-jugoslavskite otnošenija (1944-1952)*. 1-voizd. Sofija: Universitet skoizdatelstvo "Sv. Kliment Ochridski", 2004. 607 s. Archivitegovorjat; 31. ISBN 954-9800-41-5, s. 312.

*státu a bulharské straně práce-komunistům‘, což je nepřijatelné.*¹⁰⁴ Situace jugoslávsko-bulharských vztahů se vyhrotila natolik, že na hranicích s Makedonií (která byla součástí Jugoslávské federativní republiky) vznikaly ozbrojené střety. Tyto ozbrojené střety byly vyvolány především útoky bulharských ozbrojených složek. Proto začala být tato hranice přísně střežena, a to jak z makedonské strany, tak i ze strany Bulharska. Pohyb přes hranice byl zakázán, jediné místo, kde byla umožněna dopravní komunikace mezi těmito státy, bylo na severo-jihní trase. V prosinci, když se konal 5. sjezd bulharské komunistické strany, došlo i na vyjádření názoru na situaci v Jugoslávii, kde v tomto roce probíhala roztržka se Sovětským svazem. Bulharští představitelé ostře odsoudili postavení Jugoslávie a to, že už není součástí Východního bloku. Také odsoudili myšlenku vzniku Balkánské federace, nyní totiž Georgi Dimitrov tvrdil, že by Balkánská federace bránila nezávislosti všech jejích národů a že by se tím zabránilo přirozenému vývoji socialismu v těchto zemích. Ovšem i přes svůj tehdejší postoj k Jugoslávii, nepřestalo Bulharsko uznávat existenci makedonského národa, a to ani v pirinské Makedonii. Ani v Bulharsku se roztržka mezi SSSR a Jugoslávií neobešla bez obětí, které měl na svědomí Stalin. Jednou takovou obětí byl Trajčo Kostov. Trajčo Kostov – do té doby na pozici generálního tajemníka komunistické strany – byl kritizován Stalinem za to, že údajně zastával „titovské“ postoje a naopak se stavěl proti Sovětskému svazu. Ve vykonstruovaném procesu byl Kostov společně s dalšími deseti příslušníky strany souzen u nejvyššího soudu. Proces s Kostovem byl zahájen 7. prosince 1948 v Sofii a byly proti němu vznesena obvinění, že ve straně vedl protisovětskou propagandu, že spolupracoval s Titem a chtěl mu nechat odstoupit pirinskou Makedonii, která byla mimo jiné prohlášena za jedinou svobodnou Makedonii, protože zbytek Makedonie se nacházel v Jugoslávii. *„Heslo ‚sjednocení‘ tak v nových podmínkách bylo namířeno proti Titovu režimu a integritě Jugoslávie a proti ‚monarchofašistickému‘ režimu v Řecku.*¹⁰⁵ Kostov byl odsouzen k trestu smrti. Ostatní, kteří byli zavlečeni do tohoto procesu s Kostovem, dostali několikaleté vězení, v některých případech i doživotí. Například Ivanovski 12 let vězení nebo Chadžipanov 15 let vězení. Vykonstruované procesy nám dávají najevo, že zhoršení vztahu mezi Bulharskem a Jugoslávií se neodvíjelo jen kvůli makedonské otázce, ale proběhlo především z důvodu sovětsko-jugoslávské

¹⁰⁴ RYCHLÍK, KOUBA, *Dějiny Makedonie...*, op. cit., s. 226.

¹⁰⁵ *Ibidem*, s. 227.

roztržky. Sovětsko-jugoslávská roztržka ovlivnila vztahy hlavně proto, že všechny státy východního bloku následovaly Sovětský svaz a poté, co Sovětský svaz ukončil s Jugoslávií spolupráci, ostatní země (Bulharska nevyjímaje) podle vzoru Sovětského svazu zaujaly podobný postoj a s Jugoslávií se rozešli.¹⁰⁶

3.3.3. *Politické změny v roce 1949*

Rok 1949 se nesl ve znamení politických změn a politických čistek v řadách komunistické strany. V květnu tohoto roku započal proces obměny vedoucích pozic v obecních i okresních radách, do kterých kvůli tomu byly vypsány nové volby. Nové volby se týkali i parlamentu, neboť byl v tomto roce rozpuštěno i Lidové shromáždění, které fungovalo od roku 1946. Správní přestavba Bulharska byla dokončena vytvořením krajů. V roce 1949 zemřel i významný bulharský komunista Georgii Dimitrov, na jehož místo byl zvolen Vasil Kolarov, ale jelikož Vasil Kolarov zemřel dva roky poté, nastoupil jeho místo Valko Červenkov.¹⁰⁷ Za Červenkova zavládla v Bulharsku vlna strachu a všudypřítomné podezíravosti. V Bulharsku měla proběhnout vlna vykonstruovaných procesů s komunistickými představiteli. Tyto vykonstruované procesy se dotkly všech zemí východního bloku. Čistky v bulharské komunistické straně probíhal až do roku 1953 a během této doby bylo ze strany vyloučeno přes 90 000 členů. Nejznámějším vykonstruovaným procesem během čistek je zřejmě již zmíněný proces s Trajčem Kostovem, který měl dohru v roce 1950, kdy bylo k doživotnímu trestu odsouzeno sedm „kostovistů“. Jeden z těchto sedmi odsouzeným byl i Petko Kunin, který byl ministrem financí. Petko Kunin pak pár dní na to spáchal údajně ve vězení sebevraždu. Čistkám se nevyhnuli ani jiní lidé, kteří nebyli příslušníky komunistické strany. Nejvíce se jednalo o příslušníky bývalé již neexistující opozice. Jelikož čistky probíhaly v masovém měřítku, netrvalo dlouho a vzbudilo to zájem západních zemí. Brzy na to byla Bulharská lidová republika obviněna z porušování lidských práv a svobod, o kterých pojednával 2. článek v mírové smlouvě z Paříže z roku 1947.¹⁰⁸ Čistky v Bulharsku to ovšem nezastavilo a nezastavilo je ani to, když USA přerušilo s Bulharskem diplomatické styky. V Bulharsku dokonce platil absurdní zákon, který každého, kdo emigruje

¹⁰⁶ KOŘALKOVÁ, *Účtování s minulostí...*, op. cit., s. 94.

¹⁰⁷ Valko Červenkov kromě funkce premiéra byl zároveň také generálním tajemníkem Bulharské komunistické strany.

¹⁰⁸ VYKOUKAL, TEJCHMAN, LITERA, *Východ: vznik, vývoj a rozpad...*, op. cit., s. 273.

z Bulharska, považuje za zrádce, kterého čeká po návratu do své země trest smrti. Ale tím to nekončilo. Potrestána měla být i rodina toho, který emigroval. Rodinu člověka, který emigroval, čekalo odnětí občanských práv, zabavení majetku, nucené práce nebo deportace. Na příbuzné, ale i známé, kteří by věděli, že se dotyčný chystá k emigraci a nenahlásili to, čekal trest odnětí svobody na pět let a k tomu pokuta ve výši 10 000 leva. Emigrující měli podle zákona jednu šanci na návrat zpět do Bulharska, a to v případě, že by se rozhodl dobrovolně, že se vrátí do šesti měsíců. Pak by emigrujícího čekalo za odměnu „pouze“ pět let vězení. Zákon byl odsouzen většinou západní Evropy, proto byl brzy zmírněn. Emigrant dostal za opuštění země maximálně pět let a jeho rodina nesměla být potrestána. Důležitou otázkou při přestavbě komunistického státu byl vztah k církvi. *„Vztah k největší, tedy pravoslavné církvi byl daný Zákonem o svobodě a vyznání z roku 1949, podřizujícím veškerý náboženský život státním úředníkům.“*¹⁰⁹

K uvolnění napjatých vztahů v zemích Východního bloku došlo po roce 1953. V tomto roce totiž umírá Stalin, kterého 1. března 1953 ranila mrtvice. Sovětský velikán a postrach mnoha národů umíral několik dní, až 5. března 1953 zemřel.¹¹⁰ Po smrti Stalina nastoupil Chruščov na jeho místo prvního tajemníka sovětské komunistické strany, který Stalina za jeho způsob vedení politiky kritizoval a snažil se obnovit dobré vztahy s Jugoslávií.¹¹¹

¹⁰⁹ Ibidem, s. 274-275.

¹¹⁰ MARIE, Jean-Jacques. *Stalin*. Praha: Naše vojsko, 2011. ISBN 978-80-206-1211-3, s. 676.

¹¹¹ PELIKÁN, Jan. *Čtyři dokumenty k jugoslávsko-sovětským vztahům v letech 1953-1956*. In: Slovánský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy. Praha: Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV 78, č. 3, (1992), s. 326.

Závěr

Mým úkolem v této práci bylo prostudovat a popsat nastolení komunismu v Bulharsku. Před nastoupením komunistů k moci, ale v Bulharsku vládla vláda, která spolupracovala s nacistickým Německem. Během okupace Bulharska nacistickým Německem neměli komunisté v Bulharsku nijak výrazné slovo v politice. Situace se však změnila po státním převratu, který byl uskutečněn 9. září 1944 v brzkých ranních hodinách. Od té doby byla nastolena vláda Vlastenecké fronty, která už pár dní po uskutečněním svržení dosavadní vlády plánovala vyhlášení voleb do Národního shromáždění. Volby do Národního shromáždění se konaly 26. srpna 1945. Zvítězili komunisté a to díky jednotné kandidátce, se kterou do voleb vstoupili. Proti průběhu a výsledkům voleb se zvedla vlna odporu opozice i západních mocností, ale nakonec byla nová Bulharská vláda uznána. Podmínkou pro uznání bylo ovšem, že do vlády budou přijati i nekomunističtí kandidáti. Opozice však nabídku komunistů odmítla. V roce 1946 tedy vznikla nová vláda i bez nich.

Ve druhé části bakalářské práce, jsem popsala nastolení komunismu v Jugoslávii. V Jugoslávii podobně jako v Bulharsku nejdříve proběhl boj s nacistickou okupační země. Jugoslávie se od ostatních zemí pozdějšího východního bloku lišila tím, že se od nacistické okupace dokázala osvobodit sama, bez přímého zásahu Sovětského svazu. Tím získal Tito pocit, že si zaslouží lepší a uznávanější postavení než ostatní členové východního bloku. Tito ve své zahraniční politice začal plánovat vznik velké Balkánské federace, která ovšem nevyhovovala Stalinovi. Stalin totiž nechtěl dovolit, aby vzniklo spojení zemí, které by pak svojí rozlohou mohlo konkurovat významu Sovětského svazu. Tím by bylo ohroženo hlavní rozhodující postavení Sovětského svazu ve Východním bloku, kde Stalin pěstoval hospodářskou a politickou závislost států na Sovětském svazu. Stalin požadoval na těchto zemích, aby své politické a především zahraniční věci řešili s ním a následně jednali v těchto záležitostech podle jeho vůle. Příkladem, kdy musel Tito jednat podle Stalinova přání, byl třeba Titův zájem o Terst, kdy Stalin povolil Titovi obsazení, ale jen proto, aby si ověřil, jak moc velký je zájem Západu o situaci v Evropě. Když Stalin zjistil, že je Západ odhodlán hájit své zájmy i za pomoci válečných prostředků, musel se Tito na Stalinův příkaz z Terstu stáhnout. Podobně tomu bylo i v případě obsazení Albánie. Tito zasahování Sovětského svazu do jugoslávské zahraniční politiky odmítal a chtěl vést zahraniční politiku podle svých rozhodnutí. Proto Stalin začal podnikat kroky k postupnému oslabení a odstranění

Tita. To se ovšem Stalinovi přes veškeré snahy nepovedlo. Jugoslávie totiž po propuknutí sovětsko-jugoslávské roztržky získala podporu západních mocností, které si neshod mezi Sovětským svazem a Jugoslávií začaly všimnout. Jednalo se o jeden z typických případů, kdy během studené války proti sobě nepřímo bojoval Sovětský svaz a západní mocnosti.

Sovětsko-jugoslávská roztržka měla i zásadní dopad na vztah Jugoslávie s Bulharskem. Jelikož se díky roztržce se Sovětským svazem stal z Jugoslávie nepřítel Stalina, stala se Jugoslávie nepřítelem i pro ostatní země Východního bloku. Všechny země totiž ze strachu ze Stalinovy nevole věrně kopírovaly jeho systém. Proto byla Jugoslávie vyloučena ze společenství zemí Východního bloku a Bulharsko nebylo v tomto směru samozřejmě pozadu. Bulharsko vůbec mělo s Jugoslávií zvláštní vztah a velkou roli v tom hrála i makedonská otázka. Během druhé světové války část Jugoslávie nejdříve za podpory nacistického Německa okupovalo. Po porážce Německa a uznání Bulharska jako země bojující proti největšímu nepříteli druhé světové války, budovalo Bulharsko s Jugoslávií přátelské, až bratrské vztahy, jejichž vrcholem mělo být vytvoření Balkánské federace, kde podle představ Bulharska mělo být Bulharsko rovnocenným partnerem Jugoslávie. Hořké zklamání nastalo, když Bulharsko zjistilo, že mu Jugoslávie nabízí pouze řadové místo vedle ostatních členů Balkánské federace. Proto byla otázka Balkánské federace odsunuta na pozdější dobu a přineslo to i změnu v postoji Bulharska k řešení makedonské otázky. K vytvoření Balkánské federace díky jugoslávsko-sovětské roztržce již nedošlo. Bulharsko totiž začalo ostře odsuzovat postoj Jugoslávie vůči Sovětskému svazu a také odmítlo myšlenku na vznik Balkánské federace.

Situace v Bulharsku a Jugoslávii v letech 1944-1949 nebyla jednoduchá a k lepším vztahům těchto zemí nepřispělo ani to, že z vlivu Německa přešly obě země po druhé světové válce pod vliv SSSR. Sovětský svaz značně ovlivňoval poválečný politický vývoj jak v Bulharsku, tak i v Jugoslávii a měl na svědomí mnoho bulharských a jugoslávských životů, které byly zmařeny během vykonstruovaných poválečných čistek. Sovětský svaz měl na svědomí, ale také zhoršení vztahů mezi Bulharskem a Jugoslávií. Komplikované předválečné vztahy obou zemí se tak díky sovětsko-jugoslávské roztržce nezlepšily ani nastolením podobných režimů v obou zemích v poválečném období.

Zdroje:

Použitá literatura:

1. AMORT, Čestmír. *Dějiny Bulharska*. Praha: Svoboda, 1980.
2. ANGELOV, Veselin Jasenov (ed.). *Makedonskijat vǎpros v bǎlgaro-jugoslavskite otnošenija (1944-1952)*. 1-vo izd. Sofija: Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ochridski", 2004. 607 s. Archivite govorjat; 31. ISBN 954-9800-41-5.
3. ANIKEEV, Anatoly. *The idea for a Balkan federation: the civil war in Greece and Soviet-Yugoslav conflict 1949*. In: *The Balkans in the cold war*. Belgrade 2011. ISBN 978-86-7179-073-4.
4. DIMITROV, Božidar. *Vojnite na Bǎlgarija: za nacionalno obedinenie*. Sofia 2006. ISBN 954-91652-7-2.
5. DOLEŽAL, Ivan. *Dejiny Bulharska*. Bratislava: Osveta, 1962.
6. GIBIANSKII, Leonid. *Federative projects of the Balkan communists, and the USSR policy during second world war and the beginning of the cold war*. In: *The Balkans in the cold war*. Belgrade 2011. ISBN 978-86-7179-073-4.
7. JOHNSON, Paul. *Stalin*. Brno: Barrister & Principal, 2014. ISBN 978-80-7485-006-6.
8. KOLÁŘ, Josef. *Ke vzniku Vlastenecké fronty v Bulharsku*. In: *Slovanský přehled*. Praha: Academia 63, č. 1, (1977)
9. KOŘALCOVÁ, Květa. *Balkánská federace po roce 1945?* In: *Slovanský přehled*. Praha: Ústav dějin evropských socialistických zemí ČSAV 53, č. 4 (1967).
10. KOŘALCOVÁ, Květa. *Účtování s minulostí. Bulharsko roku 1947*. In: *Slovanský přehled*. Praha: Ústav dějin evropských socialistických zemí ČSAV 53, č. 2, (1967).
11. KOTYK, Václav. *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku*. Praha: Oeconomica, 2009. 277 s. ISBN 978-80-245-1512-0.
12. KRAMER, Mark. *Stalin, Soviet Policy, and the Establishment of a Communist Bloc in Eastern Europe, 1941-1948*. In: *Stalin and Europe*, Oxford – New York: Oxford University Press, 2014.

13. KRAMER, Mark. *Stalin, the Split with Yugoslavia, and Soviet-East European Efforts to Reassert Control, 1948-1953*. In: *Stalin and Europe*. Oxford – New York: Oxford University Press, 2014.
14. KULLAA, Rinna Elina. *Origins of the Tito-Stalin split within the Wider set of Yugoslav-soviet relations (1941-1948)*. In: *The Balkans in the cold war*. Belgrade 2011. ISBN 978-86-7179-073-4.
15. MANČEV, Krăstjo. Antifašistický odboj a otázka moci na Balkáně. In: *Slovanský přehled*. Praha: Československo-sovětský institut ČSAV 66, č. 2, (1980).
16. MARIE, Jean-Jacques. *Stalin*. Praha: Naše vojsko, 2011. ISBN 978-80-206-1211-3.
17. MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. 1. vyd. Praha: Libri, 2009. 136 s. (Stručná historie států; 61) ISBN 978-80-7277-422-7.
18. MOULIS, Vladislav – VALENTA, Jaroslav – VYKOUKAL, Jiří. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989*. Vyd. 1. Ostrava: Amosium servis, 1991. 372 s. ISBN 80-85498-01-4.
19. NÁLEVKA, Vladimír. *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad, 2010. 196 s., il. (Moderní dějiny.) ISBN 978-80-7429-011-4.
20. NJAGULOV, Blagovest. *Istorija na bălgarite: učebnik za čuždestranni graždani, kandidatstvašči văv visši učilišča v Republika Bălgarija*. Sofia 2002. ISBN 954-527-186-8.
21. PAVLOVIĆ, Momčilo. *Albania between Tito and Stalin*. In: *The Balkans in the cold war*. Belgrade, 2011. ISBN 978-86-7179-073-4.
22. PAVLOVIĆ, Vojislav G. *.Stalinism without Stalin: the Soviet origins of Tito's Yugoslavia 1937-1948*. In: *The Balkans in the cold war*. Belgrade 2011. ISBN 978-86-7179-073-4.
23. PELIKÁN, Jan a Miroslav TEJCHMAN. *Dějiny Jugoslávie (1918-1991)*. Dotisk. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7066-939-X.
24. PELIKÁN, Jan. *Čtyři dokumenty k jugoslávsko-sovětským vztahům v letech 1953-1956*. In: *Slovanský přehled*. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy. Praha: Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV 78, č. 3, (1992).
25. PELIKÁN, Jan. *Jugoslávie a východní blok 1953-1958*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2001. 401 s. ISBN 80-246-0186-9.

26. PELIKÁN, Jan. *Jugoslávsko-sovětské vztahy po XX. sjezdu KSSS*. In: Slovanský přehled. Review for Central, Eastern and Southeastern European History. Praha: Historický ústav AV ČR, 86, č. 2 (2000).
27. PELIKÁN, Jan. *Národnostní otázka v Titově Jugoslávii. (Stručný přehled vývoje.)*. In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy. Praha: Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV 78, č. 4, (1992).
28. PELIKÁN, Jan. *Sovětsko-jugoslávská roztržka*. In: Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie. 1, č. 7-8, (1990-1991).
29. PIRJEVEC, Jože. *Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevicovy a Titovy Jugoslávie*. Praha: Argo, 2000. Dějiny Evropy. ISBN 80-7203-277-1.
30. RYCHLÍK, Jan a Miroslav KOUBA. *Dějiny Makedonie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Dějiny států. ISBN 80-7106-642-7.
31. RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.
32. ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Lidové noviny, 1998. 756 s.: il. (Dějiny států.) ISBN:80-7106-266-9.
33. ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století*. Brno 2011.
34. TEJCHMAN, Miroslav. *Balkán ve válce a v revoluci: 1939-1945*. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2008. 768 s.: mapy ISBN 978-80-246-1374-1.
35. TEJCHMAN, Miroslav. *Sovětizace východní Evropy: země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1995. Práce Historického ústavu ČAV, Miscellanea. ISBN 80-85268-45-0.
36. VYKOUKAL, Jiří, TEJCHMAN Miroslav, LITERA Bohuslav. *Východ: vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku: 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. Historická řada. ISBN 80-85983-82-6.
37. WEITHMANN, Michael W. *Balkán. 2000 let mezi Východem a Západem*. Z něm. přeložili Dostálová, Růžena – Souček, Jan. Praha: Vyšehrad, 1996. 431 s., il., mp. ISBN 80-7021-199-7.
38. PETKOV, Dimităr, *Stalin sreštu Tito i Tito sreštu Stalin ili sbläsäkät meždu dvama lideri, balkanski rakursi*. Sofia 1980.

39. PENČEV, Bojko. *Istoria na narodna republika Bălgarija: režimăt i obšttestvoto*. Sofia 2009.

Internetové zdroje:

1. Zdroj: www.ceskatelevize.cz <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1277714-v-srbsku-uz-vedi-kde-byl-popraven-draza-mihailovic>).
2. Zdroj: http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0699_00.htm.